

TOT DIENST, VOORDEEL ENDE PROFFIJT
VAN DE COOPLYUDEN ENDE SCHIPPEREN VAN DESE LANDEN

Nederlandse consuls in Italiaanse havens, 1612-1672

Eindscriprie MA-history

Medieval and Early Modern European History

28 juni 2013

Tessa Agterhuis

Studentnummer: 0808792

Scriptiebegeleiding: Dr. M.A. Ebben

Aantal woorden: ca. 21.015

Afbeelding voorpagina: detail van ‘Studieblad met driemaster en boten’, toegeschreven aan Abraham Casembroot. Collectie: *Staatliche Museen zu Berlin, Kupferstichkabinett..*

<i>Inleiding</i>		3
Hoofdstuk 1	‘de carattere van ’t Consolaetschap’	12
	De plaats van consuls in het diplomatieke systeem van de Republiek der Verenigde Nederlanden	
1.1	‘denselven gevende volcommen macht ende authoriteyt’	15
	De aanstelling en bevoegdheden van een consul	
1.2	‘daervan hij zijnen behoorlijcken salaris soude genieten’	21
	Financiële regelingen voor het consulaat	
1.3	Het vertrek van een consul	25
Hoofdstuk 2	‘een verstandich, ervaren ende bequaem persoon’	28
	De achtergrond van de consul	
2.1	‘soodat het consulaet hem tot een toegifte dient’	31
	De financiële middelen van een consul	
2.2	‘dat de andere heel achter 't net zouden visschen’	34
	Het belang van familiebanden en connecties	
Hoofdstuk 3	‘wel ende getrouwelijck bedient’	40
	Het functioneren van de consul	
3.1	‘van alles prumptelijcke verwittigt’	42
	De consul als inlichtingenverstrekker	
3.2	Geliefd of verguisd: de reputatie van een consul	48
3.2.1	Afgunst of achting: consuls onder elkaar	49
3.2.2	De consul in de publieke opinie	52
<i>Conclusie</i>		55
<i>Archivalia</i>		62
<i>Literatuur</i>		62
<i>Bijlagen</i>		67

*Diplomacy is to do and say
The nastiest things in the nicest way.¹*

Diplomatie is van alle tijden en van alle plaatsen. Het is synoniem geworden voor behendigheid en tact in contacten met anderen, van jengelende peuters tot hoogwaardigheidsbekleders. De diplomatieke geschiedenis, die teruggaat tot de Oudheid, is in de woorden van John Watkins ‘one of the oldest, and traditionally one of the most conservative, subfields in the modern discipline of history’. Het leek tot voor kort hermetisch afgesloten voor de theoretische en methodologische vernieuwingen die bijna ieder ander genre van de geschiedschrijving getransformeerd hebben.² Garreth Mattingly’s *Renaissance diplomacy*, dat jarenlang als standaardwerk voor diplomatieke geschiedenis gold, beschrijft de geschiedenis van vorsten, staten en ambassadeurs. Volgens Mattingly ontstond de moderne diplomatie in vijftiende-eeuws Italië met de aanstelling van de eerste residerende ambassadeurs. Daarbij was het slechts een van de vele nieuwe instituties die tussen grofweg 1300 en 1450 in Italië ontstonden. Tegen het midden van de vijftiende eeuw hadden Venetië, Florence, Milaan en Napels een permanente afvaardiging bij elkaar en bij de Paus, die zelf geen ambassadeurs uitzond.³ Daarmee was volgens Mattingly de basis gelegd voor wat tegenwoordig diplomatie genoemd wordt.

Recentelijk is deze volgens Watkins lange tijd rigide branche van de geschiedschrijving, die een wijdvertakt en dynamisch onderwerp als diplomatie verbande naar het domein van vorsten, staten, oorlogen en ambassadeurs, in beweging gekomen. Niet langer wordt Mattingly’s notie van diplomatie als een Italiaanse uitvinding automatisch overgenomen. Niet langer wordt de opkomst van de residerende ambassadeur gezien als synoniem voor de opkomst van de moderne diplomatie. Watkins pleit voor een nieuwe geschiedenis van de diplomatie, die minder beperkt wordt door het traditionele beeld van diplomatie als een Westerse mannenwereld. Hij meent dat diplomatieke geschiedenis onlosmakelijk verbonden is met de geschiedenis van bijvoorbeeld economie, onderwijs, literatuur en kunst.⁴ Erik Thompson benadrukt het belang van het trekken van vergelijkingen

---

¹ Isaac Goldberg, *The Reflex* (1927).

² J. Watkins, ‘Toward a New Diplomatic History of Medieval and Early Modern Europe’ *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 38:1 (2008) 1.

³ G. Mattingly, *Renaissance diplomacy* (New York 2008) 105.

⁴ Watkins, ‘New diplomatic history’, 6.

voor de geschiedenis van diplomatie, om deze te behouden voor een terugkeer naar ‘tedious and trivial narratives of the actions of kings.’⁵ Jeremy Black zegt dat ‘focus on relations with non-Western powers, on trade, and on the situation at sea, all serve to underline the extent to which the standard narrative of the rise of diplomacy, from Renaissance Italy via the Westphalian settlement of 1648, requires supplementing’.⁶ Black waarschuwt eveneens voor een al te zeer teleologische visie op ontwikkelingen in de diplomatie in de vroegmoderne tijd. Hij hamert erop dat de vroegmoderne tijd, waar het diplomatie betreft, niet enkel gezien moet worden als een periode van vernieuwing, maar ook als een periode waarin middeleeuwse gebruiken werden voortgezet.⁷ Anderzijds blijft Black in zijn *A history of diplomacy* de nadruk leggen op diplomatie op het hoogste niveau, in lijn met de diplomatieke geschiedenis van de voorgaande decennia. Mede daardoor wordt het beeld geschapen dat diplomatie zonder koningen en ambassadeurs simpelweg niet interessant genoeg is om onderzoek te verdienen. ‘Most diplomats that were not of the first rank excited little comment’ zegt Black zelf.⁸

Uit dit onderzoek zal echter blijken dat niets minder waar is. Het betreft een van die vormen van diplomatie die er in de traditionele diplomatieke geschiedschrijving bekaaid vanaf kwamen: het consulaat. Niet voor niets noemde Desmond Platt zijn onderzoek naar Britse consuls vanaf 1825 *the Cinderella service*: het consulaat is een van de door de geschiedschrijving meest genegeerde vormen van diplomatie. Volgens Halvard Leira en Iver Neumann worden consuls op drie verschillende manieren behandeld in werken over de opkomst van de diplomatie, waarvan de eerste is ‘not to mention them at all’.⁹ Daarnaast wordt de consul soms afgeschilderd als de voorloper van de diplomaat. ‘For Venice, anyway, a case might be made for her consuls having been the precursors of her resident ambassadors,’ zei Mattingly.¹⁰ Een derde optie is de consul en diplomaat te zien als twee gescheiden personen die een parallelle ontwikkeling doormaakten. Omdat consuls grotendeels beschouwd werden als ondergeschikte hulpjes van diplomaten, werden ze in veel geschiedenissen van buitenlandse politiek over het hoofd gezien. Een goed voorbeeld hiervan is *De eer en hoogheid van de staat : over de plaats der Verenigde Nederlanden in het diplomatieke leven van de zeventiende eeuw* van Jan Heringa uit 1961, waarin het woord consul niet eenmaal voorkwam. Het is wel degelijk van belang dat er onderzoek gedaan wordt naar de rol van de

---

⁵ E. Thompson, ‘For a comparative history of early modern diplomacy. Commerce and French and Swedish emissarial cultures during the early 17th century’, *Scandinavian Journal of History* 31: 2 (2006) 155.

⁶ J. Black, *A History of Diplomacy* (London 2010) 42.

⁷ Idem, 43-44.

⁸ Idem, 105.

⁹ H. Leira en I.B. Neumann, ‘The many past lives of the consul’ in: J. Melissen en A.M. Fernández (eds.), *Consular affairs and diplomacy* (Leiden/Boston 2011) 228.

¹⁰ Mattingly, *Renaissance diplomacy*, 68.

consul in de diplomatieke geschiedenis, al was het maar om een compleet beeld te krijgen van de diplomatieke instituties die de Republiek der Verenigde Nederlanden bezat. In dit onderzoek worden de consulaten van de Republiek in Italië in de zeventiende eeuw onder de loep gelegd. Daarmee wordt getracht het belang van het consulaat binnen het diplomatieke systeem van de Republiek aan te tonen.

Het consulaat is meegegroeid met een veranderende maatschappij. Daarbij heeft het zich bovenal een bijzonder flexibele instelling getoond. De titel consul is vanaf de Romeinse tijd voor een aantal zeer uiteenlopende ambten gebruikt, die lang niet altijd stroken met het beeld dat men tegenwoordig van een consul heeft. Het is dus belangrijk vast te stellen wat er in dit onderzoek precies bedoeld wordt met het woord consul. Tijdens de Romeinse republiek was het de benaming voor de twee gekozen staatshoofden, waarvan Julius Caesar een van de bekendste is. Deze vorm van consul werd tijdens de Eerste Franse Republiek gebruikt door Napoleon Bonaparte, die in de praktijk echter alleenheerser was. In de middeleeuwen werd het woord consul voor tenminste vier ambten gebruikt, waarvan handelsconsuls en consuls van de zee de oudste waren. Deze ambten bestonden in het Middellandse Zeegebied al in de eerste eeuwen na het jaar 1000. Op sommige plaatsen bestond een raad van consuls, zoals die in Toulouse die door Pamela Marques genoemd wordt in *Urban diplomacy: Toulouse and its neighbors in the twelfth and thirteenth centuries*. Elders was een consulaat in die tijd een tribunaal dat handelsdisputen oploste, bestaande uit plaatselijke en buitenlandse handelaren en een afvaardiging van de plaatselijke autoriteiten. Er was een *consulat de la mer*, een verzameling van normen en wetten, die de consuls gebruikten om recht te spreken.¹¹ Met de vestiging van residerende consuls ontstond een verschil tussen de consul die in een havenstad in den vreemde rechtspraak over zijn landgenoten en hen bijstond wanneer dat nodig bleek, en de consul van de zee, die juridische conflicten op zee oploste. De verschillen tussen deze handelsconsuls en consuls van de zee verdwenen in de loop van de middeleeuwen. Tussen het midden van de elfde eeuw en het midden van de dertiende eeuw sloot een aantal Italiaanse havensteden verdragen met het Byzantijnse rijk en de moslimheersers in het oostelijke Middellandse Zeegebied, waarbij het hen toegestaan werd in de havensteden stadsgenoten aan te stellen die commerciële rechtsbevoegdheid hadden over de eigen gemeenschap.¹² Later werd de bevoegdheid van deze consuls uitgebreid naar zowel het civiel- als het strafrecht. Het was aanvankelijk de gewoonte dat handelslieden in de havenstad waar ze verbleven een eigen consul aanstelden. Dit kon iemand uit hun midden zijn, maar daar was niets over vastgelegd.

---

¹¹ Leira en Neumann, 'The many past lives of the consul', 233.

¹² Idem, 235.

Aan het eind van de zestiende eeuw begon deze procedure te veranderen. Vroegmoderne staten namen het gezag over de consul over, waarmee een einde kwam aan de gewoonte dat de kooplieden deze zelf kozen. Daarmee was de transformatie begonnen van de vroegmoderne handelsconsul tot de gevolmachtigde vertegenwoordiger van een land in het buitenland die tegenwoordig nog steeds bestaat.

De eerste consulaten van de Republiek der Verenigde Nederlanden waren, niet zonder reden, gevestigd rond de Middellandse Zee. De vaart op het gehele Middellandse Zeegebied nam een vlucht vanaf 1590. De Nederlanders (en Engelsen) brachten vooral voedsel naar Italië: Noord-Europees graan, bonen en gezouten vis en vlees. Daarnaast werd er gehandeld in metaal, goedkoop laken en luxeartikelen als Russisch bont. In 1607 werd een staakt-het-vuren gesloten met Spanje waarna de door Spanje opgelegde handelsembargo's werden opgeheven. Daardoor werd het voor handelaren uit de Republiek mogelijk op grote schaal deel te nemen aan de handel in bulkgoederen tussen Italië en het Iberisch schiereiland. Tussen 1607 en 1612 waren de Nederlanders de grootste vervoerders van Castiliaanse wol, Valenciaans zout en Portugese suiker naar Genua Livorno en Venetië, en van olie, graan en zout uit de Spaanse gebieden Sicilië en Apulië.¹³ Rond 1609 begonnen de Nederlanders zelf geïmporteerde Aziatische luxeproducten als specerijen te verhandelen in Europa.¹⁴ De handel werd echter bemoeilijkt door het einde van het Twaalfjarig Bestand in 1621. In april van dat jaar verbande Philips IV alle Nederlandse schepen uit Spanje, Portugal en de Spaanse gebieden in Italië. Daarmee kwam voor de Nederlanders voorlopig een einde aan de handel tussen Zuid- en Noord-Italië.¹⁵ Volgens Jaap Bruijn bracht 'de hervatting van de oorlog de vroegere hindernissen weer terug maar vaak in minder ernstige vorm'.¹⁶ Jonathan Israel zegt echter dat 'the impact of the Spanish embargoes was not just immediate and drastic but also lasting.'¹⁷ Zolang Spaanse havens behoorden tot vijandelijk gebied konden Nederlandse schepen geen tussenstops maken voor ze het verre vasteland van Italië bereikt hadden. Er waren geen Nederlandse oorlogsschepen beschikbaar, omdat die nodig waren voor de blokkade van de Vlaamse havens en de strijd tegen kapers rond Duinkerken. In 1625 werd de Directie van de Levantse Handel opgericht. Deze uit zeven rijke Amsterdamse handelaren bestaande Directie organiseerde een officieel systeem van konvoien voor de bescherming van de Nederlandse

¹³ J.I. Israel, 'The phases of the Dutch straatvaart (1590-1713). A chapter in the economic history of the Mediterranean' *Tijdschrift voor geschiedenis* IC (1986) 7.

¹⁴ M.C. Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs. The 'Flemish' community in Livorno and Genoa (1615-1635)* (Hilversum 1997) 76.

¹⁵ Israel, 'Dutch straatvaart', 12.

¹⁶ J.R. Bruijn, 'De vaart in Europa' in: L.M. Akveld, S. Hart en W.J. van Hoboken (eds.), *Martieme geschiedenis der Nederlanden 2. Zeventiende eeuw, van 1585 tot ca 1680* (Bussum 1977) 211.

¹⁷ Israel, 'Dutch straatvaart', 12.

schepen.¹⁸ De Directie controleerde de schepen voor vertrek op voldoende bemanning en bewapening. Daarnaast werd geregeld dat voor ieder Nederlands schip een bepaald bedrag, het zogeheten lastgeld, betaald moest worden. Hiervan werden de oorlogsschepen betaald die de konvooien begeleidden. In de praktijk bleek echter dat veel schippers uit financiële overwegingen het betalen van de lastgelden en het aannemen van meer bemanning probeerden te vermijden. Verscheidene pogingen om de Directie om te vormen tot een handelscompagnie zoals de English Levant Company mochten niet baten. Het grootste probleem daarbij was dat de Nederlandse handelaren in het Middellandse Zeegebied geen behoefte hadden aan samenwerking.¹⁹ De organisatie van een compagnie werd verder bemoeilijkt door de achtergrond van de handelaren. Lang niet allemaal waren zij afkomstig uit de Republiek. De scheiding tussen Nederlanden, Nederlanders en Vlamingen was in die tijd nogal vaag. Marie-Christine Engels spreekt in haar studie *Merchants, interlopers, seamen and corsairs* over de ‘Flemish’ gemeenschap in Genoa en Livorno, terwijl Maartje van Gelder in *Trading places. The Netherlandish merchants in early modern Venice* een dergelijke gemeenschap in Venetië als ‘Netherlandish’ bestempelt. Met Nederlands wordt in dit onderzoek bedoeld: verbonden aan de Republiek der Verenigde Nederlanden. Daarbij moet wel de kanttekening geplaatst worden dat de Nederlandse *naziones* in Italië een mengelmoesje waren van handelaren uit de Zuidelijke Nederlanden en de Republiek. De handelaren presenteerden zichzelf vaak als ‘fiamenghi’, wat Vlamingen betekent, maar dat betekent niet noodzakelijk dat ze allen afkomstig waren uit het Spaanse deel van de Nederlanden.

In dit onderzoek worden de Nederlandse consulaten behandeld die in de zeventiende eeuw in Italië gevestigd werden. Daarbij wordt de periode 1612 tot en met 1672 aangehouden. 1612 omdat de Staten-Generaal in dat jaar voor het eerst een consul in Italië benoemden, en 1672 omdat dat een jaar van omslag in de Nederlandse geschiedenis is. Er is voor gekozen bij de consuls de namen aan te houden waarmee zij zelf in de meeste gevallen hun correspondentie ondertekenden. Dat kon per brief variëren. Meestal betekende het een Italiaanse versie van de voornaam met een Nederlandse achternaam. Namen als ‘Giorgio de Neve’ suggereren ten onrechte dat er Italianen onder de consuls waren. Na 1612 werd er geen enkele consul aangesteld die niet afkomstig was uit de Nederlanden. Dat betekent overigens niet dat alle consuls uit de Noordelijke Nederlanden kwamen. De Nederlandse handel met het Middellandse Zeegebied was aanvankelijk vooral een Zuid-Nederlandse aangelegenheid. Aan het begin van de zeventiende eeuw hadden handelaren uit de Zuidelijke Nederlanden (waarbij

---

¹⁸ Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs*, 59-60.

¹⁹ Idem, 61.

ook Brabant wordt meegerekend) zich gevestigd in steden als Venetië, Florence, Pisa en Livorno, waar Nederlandse *naziones* (handelsnaties) ontstonden. Deze *naziones* bestonden uit groepen van meestal prominente handelaren die zich verenigden in een soort broederschap. Het kwam regelmatig voor dat deze handelaren afkomstig waren uit verschillende landen, die samen één consul kozen. Zo werden de Duitse, Nederlandse en Engelse kooplieden in Genua alle vertegenwoordigd door een Duitser.²⁰ Nederlandse kooplieden konden zonder problemen een consul benoemen in bijvoorbeeld het Spaansgezinde Genua: deze consul was immers geen vertegenwoordiger van een staat. Toen de consul een officiële vertegenwoordiger van de Republiek werd, gingen nationale belangen wel meespelen. Daardoor verschilde het per regio wanneer er een consulaat gevestigd werd. Italië was in die tijd een lappendeken van stadstaatjes, vorstendommen en republieken. Het Noordelijke deel kon voor een deel autonoom optreden, terwijl het Zuiden onder Spaans bestuur stond. Venetië, Livorno, Genua en Palermo waren de eerste steden waar de Republiek een consulaat vestigde. Venetië was een autonome republiek en Livorno maakte onderdeel uit van het groothertogdom Toscane, dat ontstaan was uit de heerschappij van de familie De' Medici over Florence. Genua daarentegen lag aan het begin van de zeventiende eeuw nog in de Spaanse invloedssfeer, hoewel de relatie met Spanje op dat moment al aan het verzuren was. Die verzwakte relatie met Spanje stond toe dat het consulaat van de Republiek in Genua ook na het aflopen van het Twaalfjarig Bestand bleef voortbestaan.

‘The fact that Dutch Mediterranean trade soon became quite successful, can also be demonstrated by the fact that from 1610 onwards a vast network of consulates was established’, zegt Marie-Christine Engels.²¹ Na de Vrede van Munster in 1648 werd het consulaire netwerk van de Republiek in rap tempo uitgebreid op Spaanse gebied. In 1645 bezat de Republiek drie consulaten in Italië, te weten in Livorno, Genua en Venetië. Tien jaar later was dat aantal opgelopen tot acht. Nu is het niet zo dat die consulaten volledig nieuwe instanties waren. Er waren al lang voor 1610 consuls in dienst van de *naziones*. Het paste in de algehele tendens van die tijd dat de staat zijn macht uitbreidde naar instanties die voorheen een redelijke mate van autonomie hadden gekend. De Staten-Generaal richtten aanvankelijk geen nieuwe consulaten op: ze namen de zeggenschap over de al bestaande consulaten over, die voorheen door de handelaren zelf bestuurd werden. Deze ontwikkeling trad later die eeuw in andere landen op. Aan het begin van de tweede helft van de zeventiende eeuw kwamen de Franse consulaten onder het gezag van het Ministerie voor Maritieme Zaken. Dit ministerie

---

²⁰ Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs*, 126.

²¹ Idem, 50.

hield de zeggenschap over de consulaten tot 1789. De eerste officiële Engelse consul in Denemarken-Noorwegen werd aangesteld door de koning van Denemarken. Koning Charles II bleek zijn fiat gegeven te hebben voor de benoeming.²² De ontwikkelingen in de Nederlandse consulaten passen dus een algemenere, Europese trend. Daarbij moet wel gezegd worden dat de Staten-Generaal veel sneller waren met het vestigen van hun gezag over de consulaten, dan hun tegenhangers in andere landen.

Er blijven vele vragen over. Welke doelen hadden de Staten-Generaal bij het opeisen van instanties die voorheen in handen van de handelaren zelf waren geweest? Hoe reageerden de handelaren op deze nieuwe regeling, die een inperking van hun vrijheid betekende? In hoeverre waren de Staten-Generaal in staat gezag uit te oefenen over hun functionarissen in den vreemde? In dit onderzoek is vooral gekeken naar het functioneren van het nieuwe consulaat. In de eerste plaats worden de verwachtingen behandeld die de Staten-Generaal hadden, en daarnaast die van de Nederlandse handelaren en schippers in Italië. Daarna volgt een klein onderzoek naar de achtergrond van de consuls, waaruit blijkt welke belangen voor hen meespeelden bij het uitoefenen van hun ambt. Uiteindelijk wordt besproken hoe het consulaat in de praktijk functioneerde. Daarbij is het de vraag of er iets terecht kwam van de verwachtingen die de Staten-Generaal en de Nederlandse handelaren en schippers hadden. Kan het consulaat onder supervisie van de Staten-Generaal een geslaagd nieuw systeem genoemd worden, of was het een blok aan het been van degenen die er gebruik van moesten maken?

Een van de grootste belemmeringen bij het onderzoeken van diplomaten op een lager niveau dan ambassadeur is een gebrek aan informatie. Deze mensen waren geen edelen met een indrukwekkend familiearchief. Ze waren simpelweg niet belangrijk genoeg om al hun correspondentie te bewaren. De in de Liassen Italië verzamelde correspondentie vormt de voornaamste bron voor dit onderzoek. Dat brengt specifieke problemen met zich mee. Deze correspondentie bestaat voor het grootste deel uit brieven die door de consuls zelf naar de Staten-Generaal gestuurd werden. Deze brieven zijn voornamelijk zakelijk van aard. Ze spreken van binnengekomen schepen, handelsconflicten en algemene inlichtingen uit de omgeving. Er zitten haken en ogen aan het gebruik van deze brieven: men krijgt een gekleurd beeld van de werkzaamheden van de consuls. Daarnaast zijn er per consul grote verschillen in de hoeveelheid overgebleven correspondentie, waardoor het voor sommige consuls vrijwel onmogelijk is meer op te tekenen dan hun naam en de datum van aantreden en vertrek. Het kwam voor dat een consul wekelijks naar de Staten-Generaal schreef, maar evengoed zijn er

---

²² Leira en Neumann, 'The many past lives of the consul', 237-239.

consuls van wie geen enkele brief is overgeleverd. De hoeveelheid bewaarde privécorrespondentie van de consuls is nagenoeg nihil. Het archief van de Directie van de Levantse Handel had een waardevolle bron van informatie kunnen vormen, ware het niet dat het, in de woorden van Klaas Heeringa, in verwarde en verminkte staat verkeert.²³ De overblijfselen van het archief van de Directie zijn opgenomen in Heeringa's *Bronnen tot de geschiedenis van den Levantschen Handel*, dat een rijke bron van informatie is gebleken. Hierop vormen de door Marie-Christine Engels en Maartje van Gelder gebruikte Italiaanse bronnen een waardevolle aanvulling.

Een onderzoek naar het ontstaan van het consulaat van de Republiek der Verenigde Nederlanden in Italië werpt ook licht op de wortels van het hedendaagse consulaire systeem. In dit geval gaat de definitie van Black, dat de vroegmoderne tijd niet zozeer een periode van vernieuwing, maar een periode van voortzetting was, niet op. De Republiek en het consulaat onder het gezag van de Republiek waren beiden nieuw. Men moest, zo gezegd, het wiel nog uitvinden. Juist de zeventiende eeuw was een periode van grote veranderingen in de diplomatie op het consulaire niveau, niet alleen in Italië, maar overal waar de Republiek permanente vertegenwoordigers aanstelde. Het is belangrijk dat hiernaar meer onderzoek gedaan wordt, omdat, zoals Jan Melissen benadrukte in zijn artikel *The consular dimension of diplomacy*: 'the much-neglected study of the consular institution may improve our understanding of contemporary diplomacy.'²⁴

---

²³ K. Heeringa, ed., *Bronnen tot de geschiedenis van den Levantschen Handel. Eerste deel 1590-1660* (Den Haag 1910) XIII.

²⁴ J. Melissen, 'The consular dimension of diplomacy' in: J. Melissen en A.M. Fernández (eds.), *Consular affairs and diplomacy* (Leiden/Boston 2011) 1.

1. 'DE CARATTERE VAN 'T CONSOLAETSCHAP'²⁵

De plaats van consuls in het diplomatieke systeem van de Republiek der Verenigde Nederlanden

---

Van oorsprong werd de consul gekozen door de handelsgemeenschap in den vreemde, om haar belangen te behartigen. Dat had met diplomatieke betrekkingen niets te maken. Deze consul vertegenwoordigde slechts de kooplieden en schippers die hem aangesteld hadden, niet hun overheid. Hij hoefde geen Nederlander te zijn. In een aantal gevallen was het veel handiger bijvoorbeeld een Italiaan uit te kiezen, omdat die de taal sprak en de plaatselijke gewoontes kende. De Staten-Generaal waren dus aanvankelijk niet betrokken bij de benoeming van consuls. Dat veranderde aan het begin van de zeventiende eeuw. Een aantal landen begon in die tijd consuls te benoemen, terwijl dat vroeger aan de handelsgemeenschap werd overgelaten. Het impliceert een verandering van de functie van de consul, die vanaf dat moment een vertegenwoordiger van een staat begon te worden. Volgens Marie-Christine Engels begonnen de Staten-Generaal met het aanstellen van consuls omdat ze niet langer tevreden waren met de vertegenwoordiging van hun groeiende aantal onderdanen overzee door een buitenlandse consul. Ze volgden hierin de Genuezen, die al in 1597 een consul aanstelden, en de Fransen die daar in 1603 mee begonnen. Alleen Engeland bleef lang achter bij de andere landen. Pas in 1634 werd de eerste Engelse consul officieel aangesteld door de regering.²⁶

De eerste Nederlandse consulaten werden opgericht tijdens het Twaalfjarig Bestand in Venetië, Livorno, Genua en Palermo, zoals te zien is in bijlage 1. Na de Vrede van Munster volgden Messina (in plaats van Palermo), Nice en Villafranca, Apulië, Napels en Ancona. Die laatste stad was een bijzondere plaats voor een Nederlandse consul. Het lag namelijk midden in de pauselijke staat. Dat er door de Republiek een consul werd aangesteld, suggereert dat er een Nederlandse handelsgemeenschap was. En dat terwijl de paus de Republiek niet erkende en de meeste calvinisten niets van de paus moesten hebben. Ook in dit geval bleken de handelsbelangen zwaarder te wegen dan de religieuze. Iets minder lastig lagen de verhoudingen met steden onder Spaans bestuur. Genua lag aan het begin van de zeventiende eeuw nog in de Spaanse invloedssfeer, hoewel het niet onder Spaans bestuur stond. De relatie

---

²⁵ Brief van Cornelio van Dalen aan de Staten-Generaal, 24-2-1671, Nationaal Archief (NA), Staten-Generaal (SG), 1.01.02, inv. nr. 6911.

²⁶ Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs*, 126.

met Spanje was toen al sterk aan het verzuren.²⁷ Dat verklaart waarom er ook na het einde van het Bestand een consul van de Republiek in Genua was. Voor Sicilië lag dat anders. Het eiland werd in naam van de Spaanse koning bestuurd door een onderkoning. Na het vertrek van de eerste consul (overigens ruim voor het einde van het Bestand), bleef het consulaat daar nog dertig jaar onbezet. Pas in 1648 kwam er weer een consul, ditmaal in Messina. Voor Napels, Sardinië en Apulië gold hetzelfde als voor Sicilië: ze waren onderdeel van het Spaanse rijk en werden namens Madrid door een onderkoning bestuurd. Noch voor de consul op Sicilië, noch voor die in Apulië was vastgelegd in welke stad hij verbleef. Van de eerste consul op Sicilië, Simon le Maire, is bekend dat hij in Palermo woonde, terwijl een paar decennia later Abraham Casembroot in Messina verbleef. Mogelijk woonde de consul voor Apulië in Bari, maar dat blijft speculatie. Het enige dat met zekerheid gezegd kan worden, is dat hij niet in Napels gevestigd was.

Afb. 1. Het Middellandse Zeegebied. Onderstreept zijn de plaatsen waar tussen 1612 en 1672 Nederlandse consulaten gevestigd waren, met uitzondering van Apulië (het gebied ten oosten van Napels).
Bron: Kirk, *Genoa and the sea*, 2.

De geschiedenis van het consulaat van de Republiek der Verenigde Nederlanden begon aan het begin van het tweede decennium van de zeventiende eeuw. Het is moeilijk te achterhalen

²⁷ T.A. Kirk, *Genoa and the sea. Policy and power in an early modern European republic* (Baltimore 2005) 86.

welke partijen in de Republiek betrokken waren bij de aanstelling van een consul. De Staten-Generaal deden uiteindelijk de benoeming, maar voordat het zover was, waren de Staten van Holland, de Admiraliteiten, de vroedschap van Amsterdam en de Directie van de Levantse Handel bij het proces betrokken. Volgens Albert Kersten en Bert van der Zwan hadden de Staten-Generaal de Directie van de Levantse Handel de autoriteit over het consulaire netwerk van de Republiek in het Middellandse Zeegebied gegeven. ‘The society’s board of directors in Amsterdam drew up lists of nominees for consular appointments, set the consuls’ salaries and drafted their instructions’.²⁸ Deze uitspraak lijkt voor de Nederlandse consuls in Italië te kort door de bocht. De Directie van de Levantse Handel was zeer zeker betrokken bij de benoeming van consuls, maar het bleven de Staten-Generaal die de touwtjes in handen hadden. Het onderstaande citaat licht de rol van de Staten van Holland bij de benoeming van een nieuwe consul toe:

Op ’t geene alhier ter Vergaderinge is gherepresenteert, dat namentlijk Frederick van Ewijck, Consul van de Nederlantsche Natie tot Genoa, de selve Charge is negligerende, ende sich tegens de ordre van haer Hoogh Mog. hier te Lande blijft onthouden, tot groote prejudicie van die van de voorschreve Nederlantsche Natie, ende Traffijcquerende Ingezetenen deser Provincie; Is, naer voorgaende deliberatie, goedt-ghevonden ende verstaen dat den voorschreven Frederick van Ewijck, vanwege haer Edele Groot Mog. daer toe ter Generaliteyt sal werden voorgedragen, ende aen de andere Provincien ten besten gerecommandeert Henrico van Weert.²⁹

Deze resolutie werd door de Staten van Holland aangenomen op 16 maart 1673. Twee dagen later werd Henrico Weert in de commissieboeken opgenomen als consul in Genua. Het is dus alleszins aannemelijk dat de Staten-Generaal de aanbeveling van de Staten van Holland zonder al te veel (of zelfs zonder enige) discussie hebben overgenomen. Dit is het enige geval waarin duidelijk aangetoond kon worden in welke mate de Staten van Holland betrokken waren bij de keuze voor en de benoeming van een consul. Het is echter plausibel dat de Staten van Holland, gezien hun overwicht over de andere gewesten, een zeer grote rol speelden bij de benoeming van iedere functionaris van enig belang in dienst van de Republiek.

1.1 *‘denselven gevende volcommen macht ende autoriteyt’*³⁰

²⁸ A. E. Kersten en B. van der Zwan, ‘The Dutch consular service: in the interests of a colonial and commercialised nation’ in: J. Melissen en A. M. Fernández (eds.), *Consular affairs and diplomacy* (Leiden/Boston 2011) 277.

²⁹ *Resolutien van de Heeren Staten van Hollandt en Westvrieslandt. Beginnende dit Volumen met den aenvangh van den jare 1673, en eyndigende met het uyt-eynde, van den jare 1673*, 29.

³⁰ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis I*, 52.

De aanstelling van de consul

‘The States-General made these decisions in close consultation with the Levant merchants, paying great attention to their wishes’ zegt Niels Steensgaard over de aanstelling van Nederlandse consuls in Aleppo aan het begin van de zeventiende eeuw.³¹ Datzelfde zou op het eerste gezicht over de situatie in Italië gezegd kunnen worden, maar nader onderzoek wijst uit dat het een wat al te rooskleurig beeld van de situatie zou opleveren. In alle gevallen werd de overname van het consulaat door de Staten-Generaal gepresenteerd als een reactie op het verzoek van Nederlandse handelaren en schippers. In 1611 verzocht een aantal Nederlandse kooplieden in Livorno de Staten-Generaal om de aanstelling van een consul. Hun belangen werden tot dat moment behartigd door Matheo Bonado, die ook de Duitse en Vlaamse handelaren vertegenwoordigde. Bonado was een Oostenrijkse korporaal die waarschijnlijk als huurling deel uitgemaakt had van het Toscaanse leger.³² Hoewel de groothertog van Toscane ervoor pleitte dat Bonado zijn functie mocht behouden, werd in 1612 Johan van Daelhem aangesteld als Nederlandse consul. Volgens de Staten-Generaal werd het optreden van Bonado ‘zonder commissie’ als consul voor de Nederlandse kooplieden tot die tijd gedoogd.³³ Daarmee werd beweerd dat Bonado tien jaar lang een functie had uitgevoerd die hij eigenlijk niet had mogen hebben. Het is een bewering die nergens op gebaseerd is. Toen Bonado in 1602 werd aangesteld bemoeiden de Staten-Generaal zich niet met het consulaat. Het was dus niet alleen zo dat hij vervangen werd, maar hij kreeg ook nog te horen dat hij zijn functie als vertegenwoordiger van de Nederlandse handelaren de voorliggende tien jaar alleen bij de gratie van de Hoog Mogende Heren had uitgevoerd. Bonado bleef na 1612 de ‘Vlaamse’ en Duitse kooplieden vertegenwoordigen. Een aantal van de Nederlandse kooplieden bleef van zijn diensten gebruik maken, ook na 1612. In 1618 kreeg hij zelfs officieel toestemming van de Toscaanse regering om de Nederlandse en Duitse kooplieden te vertegenwoordigen. Twee jaar later ging maar 55% van de Nederlanders en Vlamingen naar Van Daelhem, terwijl 44% Bonado om assistentie vroeg.³⁴

Bij de aanstelling van Johan van Daelhem tot consul in Livorno werd gereageerd op verzoeken van een aantal Nederlandse kooplieden. Een aantal andere kooplieden was het pertinent oneens met zijn aanstelling en deed hun beklag bij de Staten-Generaal. Ze vreesden onder andere dat Van Daelhem het geld dat hij uit het consulaat zou ontvangen, zou verspillen

³¹ N. Steensgaard, ‘Consuls and nations in the levant from 1570 to 1650’ *The Scandinavian Economic History Review* XV (1967) 31.

³² Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs*, 125.

³³ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis* I, 51.

³⁴ Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs*, 128.

aan de naar hun zeggen extravagante vrouw die bij hem inwoonde. Deze vrouw had eerder ingewoond bij Jacob Beaulieu, de eigenaar van het handelshuis waarbij Van Daelhem zijn loopbaan was begonnen. De protesten van de kooplieden hadden hoe dan ook geen effect, want Van Daelhem bleef nog elf jaar in functie. In 1619 probeerde een aantal Nederlandse kooplieden in zijn plaats consul te worden, wederom zonder resultaat. Na het vertrek van Van Daelhem in 1622 deed Matheo Bonado nogmaals een poging het consulaat terug te krijgen. Hij kreeg daarbij de steun van Lambert Verhaer, een medewerker van Cornelis Haga, en van de toekomstige mevrouw Haga, Aletta Brasser, die gemerkt hadden dat een meerderheid van de Nederlandse kooplieden in Livorno Bonado als consul wilde, evenals de gouverneur van Livorno.³⁵ Wederom werd het verzoek afgewezen. Ook de plaatsvervangende consuls Theodoro Reyniers, evenals van Daelhem voorheen werkzaam bij het handelshuis van Jacob Baulieu, en Simon le Maire visten achter het net. Als nieuwe consul werd de zoon van ambassadeur Johan Berck in Venetië benoemd, maar dat verhinderde niet dat Bonado zijn diensten bleef aanbieden aan Nederlandse kooplieden.

Johan van Daelhem was niet de enige consul die een moeilijke start van zijn consulaat meemaakte. De tien jaren van het consulaat van Gillis Ouwercx in Venetië verliepen, net als het begin ervan, problematisch. Toen hij na zijn aankomst in Venetië zijn geloofsbrieven wilde overhandigen aan de doge werd dat verhinderd ‘ten versoecke van 14 off 15 coopliden van Antwerpen’ die de doge lieten weten dat hij de brieven op onrechtmatige wijze verkregen had. Ouwercx meende dat zij deze stap hadden genomen omdat

‘sij vreeze hebben, dat sijnde ick in possessie, soude mogen een impositie stellen op de goederen die van hier woirden getransporteert op die plaetsen, die U.H. subjeckt sijn, oft die vandaer comen, gelijk dese republijck ende ander potentaten hun consuls concedeeren’.

Ouwercx gaf daarop als antwoord dat dit niet binnen zijn bevoegdheden lag en dat hij niet gekomen was om ‘ymant t’aggraveren, maer om te defendeeren die ondersaten’ van de Staten-Generaal.³⁶ De klagende kooplieden, die volgens Ouwercx behoorden tot de onderdanen van aartshertog Albertus, waren daarmee niet tevredengesteld. Zij schreven een brief aan de Venetiaanse overheid, waarin ze hun bezwaren tegen de benoeming van de nieuwe consul uiteenzetten. Volgens Jonathan Israel is deze kwestie een duidelijk voorbeeld van katholieken uit de Zuidelijke Nederlanden die de aanstelling van Nederlandse consuls

---

³⁵ Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs*, 128; Cornelis Haga was vanaf 1611 orateur (ambassadeur) voor de Republiek in Constantinopel.

³⁶ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis* I, 56.

probeerden te blokkeren.³⁷ Maar volgens Maartje van Gelder kwam het conflict rond de benoeming van Ouwercx veel eerder door de onduidelijkheid over diens bevoegdheden. De handelaren zouden vrezen voor overmatige bemoeienis van Ouwercx bij hun handelsactiviteiten.³⁸ Ik meen dat Van Gelder hierin gelijk heeft. In hun brief aan de Venetiaanse overheid schreven de handelaren de reden voor hun protest: Gillis Ouwercx moest niet meer autoriteit over hen krijgen dan Giulio de Franceschi had gehad.³⁹ Giulio de Franceschi was een Venetiaan die in 1607 door ongeveer vijftig handelaren en schippers tot consul gekozen was. Hij assisteerde de schippers tegen een betaling van twee dukaten per schip. Volgens de kooplieden was deze onduidelijkheid over de bevoegdheden van Ouwercx de reden voor hun protest. Het woord religie werd in de hele kwestie niet genoemd. Daarbij komt dat de orateur Haga in oktober 1615 aan Adriaan Pauw schreef ‘dat den consull Egidius Ouwercx een groot papist is ende creatuere van eenen Nicolo Peres, die behalven dat papist, oock seer gespagnoliseert sonde syn’.⁴⁰ Als het waar was dat Ouwercx ‘een groot papist’ was, en daarbij nog Spaansgezind, zouden Rooms-katholieke onderdanen van Albertus en Isabella geen enkel bezwaar gehad moeten hebben tegen zijn benoeming. Het zou later blijken dat de kooplieden terecht geprotesteerd hadden tegen Ouwercx, omdat hij de neiging had zijn activiteiten ongevraagd uit te breiden buiten hetgeen in zijn commissie vermeld stond en daar ook nog geld voor te vragen.

In Genua ging de komst van een door de Staten-Generaal aangestelde consul evenmin als in Venetië en Livorno zonder slag of stoot. Tot 1615 waren de belangen van de Nederlandse handelaren waargenomen door Cristoffero Koch, die in 1608 zijn vader was opgevolgd als vertegenwoordiger van Duitse, Scandinavische, Engelse en Nederlandse handelaren en schippers. In 1615 stelde een aantal Nederlandse kapiteins Nicolaes van Rhijn voor als nieuwe consul. Nog datzelfde jaar werd Van Rhijn inderdaad benoemd voor vijf jaar. De Staten-Generaal bevolen hem warm aan bij de Genuese regering.⁴¹ Kennelijk liepen de gemoederen over de benoeming hoog op, want de aanhangers van Van Rhijn kregen het zelfs voor elkaar dat Cristoffero Koch enige tijd in de gevangenis moest doorbrengen.⁴² Van Rhijns opvolger, Hendrik Muilman, werd volgens Heeringa aangesteld als consul voor de

---

³⁷ J. I. Israel, ‘The Dutch merchant colonies in the Mediterranean during the 17th century’ *Renaissance and Modern studies* XXX (1986) 93.

³⁸ M. van Gelder, *Trading places. The Netherlandish merchants in early modern Venice* (Leiden/Boston 2009) 162.

³⁹ ‘Ch’esse Egidio non habbia maggior autorità che quello che haveva il sopradetto Franceschi’; Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis* I, 57.

⁴⁰ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis* I, 1135; Nicolo Peres (Nicolaas Peeters) was een koopman uit Antwerpen.

⁴¹ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis* I, 53.

⁴² Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs*, 120.

Nederlandse natie door de hertog en de senaat van Genua.⁴³ Datzelfde zegt Alexander Cowan over Giacomo Stricker. Hij zou in 1648, een jaar na zijn aankomst in Venetië, door de doge benoemd zijn tot consul voor de Nederlanders.⁴⁴ Het valt echter ten zeerste te betwijfelen of de Staten-Generaal dat zouden accepteren. Voor zover bekend is na 1612 geen enkele consul die de belangen van Nederlandse handelaren moest behartigen, aangesteld door een andere instantie dan de Staten-Generaal. Daarbij komt dat Muilman zijn functie al vanaf 1618 vervuld moet hebben, maar hij is pas in 1623 opgenomen in de commissieboeken van de Raad van State. Mogelijk heeft hij pas in 1623 de eed afgelegd. Iedere consul moest in principe na zijn benoeming een eed zweren bij de Staten-Generaal, al was het mogelijk daarvoor iemand af te vaardigen. Dat deed Francisco van Heuckelom, die in 1672 Franco Bisdommer uit Den Haag toestemming gaf in zijn ‘ziele te sweren dat ick om het voors. ampt te vercrijghen geene gift en ofte gaven hebbe beloofd noch gegeven, noch beloven noch geven sal aen eenighe personen t sij buijten ofte binnen de regeringe’.⁴⁵ Deze tekst is ruim driehonderd jaar later nog vrijwel letterlijk in gebruik bij de beëdiging van ministers en parlementariërs.⁴⁶ Mogelijk kwam het vaker voor dat een nieuwe consul iemand afvaardigde om de eed in zijn naam af te leggen. Sommige consuls verbleven waarschijnlijk, zoals Van Heuckelom, op het moment van hun aanstelling in Italië.

Het valt op dat er vanuit de Nederlandse handelsnatie na 1620 niet meer bij voorbaat geklaagd werd over de aanstelling van een consul. Mogelijk waren de handelaren tot de conclusie gekomen dat klagen geen zin had, omdat de Staten-Generaal niet geneigd waren genomen beslissingen op dit gebied terug te draaien. Daarbij kwam dat een aantal handelaren en schippers ervoor koos zich te laten assisteren door een andere consul dan degene die zijn commissie van de Staten-Generaal ontvangen had. Dat betekende ook dat ze de lastgelden niet betaalden, die bedoeld waren voor de uitrusting van Nederlandse oorlogsschepen op de Middellandse Zee. Deze oorlogsschepen waren er ter bescherming van de Nederlandse handelaren, wat vooral in oorlogstijd onontbeerlijk bleek. In 1652 werd op voordracht van Holland bepaald, dat, ‘tot vinding der kosten van deze uitrustingen, een veيلgeld van twee ten honderd op de inkomende, en een lastgeld op de uitgaande goederen en handelswaren, zoo te water als te lande, en op de schepen ter zee varende, zou geheven worden’.⁴⁷ De Hoog Mogende Heren konden er echter weinig aan doen dat een aantal schippers weinig voelde

---

⁴³ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis I*, 117.

⁴⁴ A. Cowan, ‘Foreigners and the city. The case of the immigrant merchant’ in: A. Cowan, ed., *Mediterranean urban culture 1400-1700* (Exeter 2000) 49.

⁴⁵ Brief van Francisco van Heuckelom aan de Staten-Generaal, 13-6-1672, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6911.

⁴⁶ Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal, 27 februari 1992, artikel 1 en 2.

⁴⁷ J.C. de Jonge, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeezezen*. Eerste deel (Haarlem 1858) 408.

voor een financiële bijdrage aan hun bescherming. De officiële consul van de Republiek was er evenmin toe in staat iemand te dwingen van zijn diensten gebruik te maken.

De bevoegdheden van de consul waren vastgelegd in de commissie die hij bij zijn aanstelling ontving. Volgens de commissie van Gillis Ouwercx werd er van hem verwacht dat hij de Nederlandse kooplieden en schippers bij zou staan bij rechtszaken of in andere gevallen waarbij ze om zijn hulp vroegen. Daarnaast werd hij geacht regelmatig nieuws uit de omgeving naar het vaderland te sturen.⁴⁸ Iedere Nederlandse schipper werd geacht zich binnen 24 uur na zijn aankomst bij de consul te melden voor het opmaken van het *consolato*, het verslag waarin de naam van het schip, de haven van vertrek, de bestemming, de lading en enige moeilijkheden die de schipper onderweg had ervaren, werden opgetekend. Afhankelijk van de grootte van hun schip moesten de schippers de consul een som geld betalen, het zogeheten lastgeld, waarvan de consul een vastgesteld deel voor zijn levensonderhoud mocht houden.⁴⁹ De rest van het geld werd geïnd voor het op peil houden van de Nederlandse oorlogsschepen op de Middellandse Zee. De consul werd vervolgens geacht het *consolato* op te sturen naar de Republiek, wat sommige consuls ijverig deden, en anderen verzaakten. Tijdens de Eerste Engelse Zeeoorlog zou blijken dat consuls ook de Nederlandse oorlogsvloot van dienst konden zijn. Daarover stond niets in hun commissie, maar het spreekt bijna vanzelf dat de Staten-Generaal gebruik maakten van de functionarissen die ze hadden voor een oorlog die (voor een deel) zo ver onder hun toezicht vandaan gevoerd werd. Wat evenmin in de commissie van een consul stond, was dat hij geacht werd samen te werken met consuls in andere plaatsen, met de admiraliteiten en het opperbevel van de Nederlandse vloot in de Middellandse Zee als de gelegenheid daarom vroeg.

Het kwam voor dat de bevoegdheden van een consul na de ontvangst van zijn commissie werden uitgebreid. Het werd Hendrik Muilman in 1633 bijvoorbeeld toegestaan een notaris aan te stellen voor het opstellen van contracten tussen handelaren en schippers. In Gillis Ouwercx' commissie stond vermeld dat de consul de bevoegdheid had een vervanger aan te stellen als hij voor langere tijd op reis ging. Hij werd wel geacht de Staten-Generaal daarvan op de hoogte te stellen. Ouwercx maakte in 1618 gebruik van deze mogelijkheid. Hij was van plan voor twee maanden op reis te gaan en hij liet de Staten-Generaal weten dat zijn broer in zijn plaats het consulaat zou waarnemen. Een week later liet hij echter horen dat hij toch niet wegging.⁵⁰ Het was Ouwercx na zijn aanstelling eveneens toegestaan zoveel assistenten aan te stellen als hij dacht nodig te hebben, zolang hij daar zelf voor betaalde. Dat

⁴⁸ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis I*, 52-53.

⁴⁹ Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs*, 127.

⁵⁰ Brieven van Gillis Ouwercx aan de Staten-Generaal, 20-7-1618 en 27-7-1618, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6893.

consuls van die mogelijkheid gebruik maakten blijkt uit de klachten over Giacomo Stricker, die iemand in dienst had genomen om geld in ontvangst te nemen waarop hij volgens de kooplieden helemaal geen recht had.

Hoewel er in zijn commissie niets over vermeld stond, bleek Gillis Ouwercx de bevoegdheid te hebben een assistent aan te stellen in een andere plaats. Dat bleek echter niet altijd in zijn eigen voordeel te werken. In 1618 wenste Lenaert Stevensz Engelbronner aangesteld te worden als assistent van de kooplieden en schippers uit de Republiek in Zante (Zakynthos), Candia (gedeelte van Cyprus) en Kefalonia. Deze Griekse eilanden waren Venetiaans bezit en vielen dus in het werkgebied van Ouwercx. Engelbronner wilde voor elk schip vier dukaten ontvangen.⁵¹ Ouwercx verzocht de Staten-Generaal de beslissing uit te stellen, zodat hij eerst zijn woordje kon doen. De vergadering stemde daarin toe. Na Ouwercx gehoord te hebben besloten de Staten-Generaal dat hij Engelbronner moest committeren als consul in Zante zonder dat hij daarvoor iets mocht ontvangen. Het werd hem verboden Engelbronner af te zetten.⁵² Een jaar later verzocht Engelbronner de Staten-Generaal om een eigen commissie van de Staten-Generaal, getekend en voorzien van het zegel, omdat de commissie van Ouwercx hem niet genoeg gezag gaf om zijn ambt naar behoren uit te voeren. Dit verzoek werd gesteund door een aantal Nederlandse kooplieden die zich gevestigd hadden in Venetiaanse gebieden in Griekenland. De Staten-Generaal besloten Engelbronner zijn commissie te verlenen. Daarbij werd de kanttekening geplaatst dat de beide consuls goed met elkaar moesten corresponderen.⁵³ Er zijn geen verdere voorbeelden bekend van een consul die een consul in een andere plaats aanstelde. Het bleek bij Engelbronner ook niet te werken, omdat een commissie die hij van Ouwercx ontvangen had niet kon tippen aan het gezag dat een commissie met het zegel van de Staten-Generaal uitstraalde. Dat bleek eveneens in 1621, toen Ouwercx een vice-consul had aangesteld op Korfoe. Deze Pietro Salvini ontving vier maanden later een commissie van de Staten-Generaal.

De aanstelling van nieuwe consuls door de Staten-Generaal was aanvankelijk problematisch. In Venetië, Genua en Livorno bleek de Nederlandse natie niet automatisch geneigd zich neer te leggen bij de benoeming van een consul. Evenmin waren hun eigen consuls, die ook de belangen van bijvoorbeeld de Duitse of de Vlaamse handelaren dienden, van plan plaats te maken voor de officiële consul van de Republiek. De Staten-Generaal

---

⁵¹ J.G. Smit, ed., *Resolutiën der Staten-Generaal, Nieuwe Reeks 1610-1670. Derde deel 1617-1618* (Den Haag 1975) 570.

⁵² J.G. Smit, ed., *Resolutiën der Staten-Generaal, Nieuwe Reeks III* (Den Haag 1975) 578.

⁵³ J.G. Smit, ed., *Resolutiën der Staten-Generaal, Nieuwe Reeks 1610-1670. Vierde deel 1619-1620* (Den Haag 1981) 279.

legden de protesten van de Nederlandse natie, de zittende consuls en soms ook de plaatselijke overheid naast zich neer. De situatie werd alleen maar verergerd doordat de bevoegdheden van de consuls niet duidelijk genoeg vastgelegd waren. Alles wijst erop dat het consulaat van de Republiek aan het begin van de zeventiende eeuw een allerm minst doordacht systeem was, dat kampte met allerlei (opstart)problemen.

1.2 ‘daervan hij zijnen behoorlijcken salaris soude genieten’⁵⁴

Financiële regelingen voor het consulaat

In de commissie van de consuls werd een regeling getroffen voor het levensonderhoud van de consul. Zo werd het Gillis Ouwercx, de eerste consul in Venetië, toegestaan twee dukaten in ontvangst te nemen van iedere schipper uit de Republiek die met een geladen schip in Venetië aanmeerde. Hij mocht precies evenveel vragen als zijn ‘voorganger’ Giulio de Franceschi. Om te voorkomen dat de consul misbruik van zijn positie zou maken werd daaraan toegevoegd dat ‘daarmede hij hem sal hebben te contenteren, sonder yets meer tot last van deser landen coopluyden ofte schippers te mogen eysschen ofte pretenderen.’⁵⁵

	<i>Venetië</i>	<i>Genua</i>	<i>Livorno</i>
Bij aanvang	2 dukaten per schip	2 dukaten per schip	2 dukaten per schip
1618		0,5% van de import 1% van de export	
1629			4 dukaten per schip
1640			0,5% van de import 1% van de export (als agent)

Deze regelingen verschilden per plaats. Alle consuls die tussen 1612 en 1620 aangesteld werden, kregen aanvankelijk hetzelfde bedrag als Ouwercx. In 1618 bewerkstelligde Nicolaes van Rhijn, consul in Genua, dat het vaste bedrag dat hij van de schippers mocht vragen veranderd werd in 0,5% van de waarde van geïmporteerde producten en 1% van de waarde van geëxporteerde producten in ontvangst mocht nemen. Deze regeling werd vastgelegd voor de duur van drie jaar. Daarna moest Van Rhijn om verlenging vragen.⁵⁶ Van de andere consulaten is de precieze betaling niet bekend. Wel besloten de Staten-Generaal bij de

⁵⁴ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis* I, 53.

⁵⁵ Idem, 52-53.

⁵⁶ J.H. Kernkamp, ‘Scheepvaart- en handelsbetrekkingen met Italië tijdens de opkomst der Republiek’ *Mededelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome* XVI (1936) 84.

aanstelling van Simon le Maire tot consul in Sicilië dat hij zijn ambt ‘buiten kosten en last van de Generaliteit’ moest uitvoeren.⁵⁷ Een soortgelijke opmerking werd geplaatst bij de benoeming van Nicolaes van Rhijn in Genua. Dat betekende dus dat de Staten-Generaal de kooplieden en schippers de zeggenschap over de consuls ontnamen, terwijl ze daarbij bepaalden dat diezelfde kooplieden en schippers moesten blijven betalen voor de consuls. De staat droeg niets bij aan het eigen diplomatieke netwerk overzee. In Aleppo bleek dat zozeer een probleem dat de Nederlandse handelaren een petitie indienden bij de Staten-Generaal. Een van de te berde gedragen punten was dat ‘den consul seeckere somme van penningen soude mogen werden toegeleyt, soo voor sijn dienste, vacatie ende moeyte, als onderhoudinge van sijn familie[...]’.⁵⁸ Dit verzoek werd volgens Steensgaard afgewezen omdat de Staten-Generaal ‘did not want to commit themselves to fixed expenses involved by a trade which was subject to drastic fluctuations’.⁵⁹ Voor zover bekend is door Nederlandse handelaren in Italië geen dergelijk verzoek ingediend, maar de betaling van de consul bleek daar evenzeer problematisch als in Aleppo.

Als er genoeg schepen binnenkwamen, en de schippers naar behoren betaalden, zou het consulaat behoorlijk wat geld moeten opleveren. De praktijk wees echter uit dat veel consuls in constante geldnood verkeerden. Volgens Herman Wätjen hadden ze het vooral zwaar in de Oriënt: daar kwamen minder schepen binnen en maakten de consuls meer kosten dan in Italië.⁶⁰ De consuls in Italië hadden echter genoeg te klagen over hun gebrek aan inkomsten. Alberto Muilman verzocht in 1656 zijn ontslag omdat hij zich met zijn ‘familie niet behoorlijcken konnende onderhouden.’⁶¹ Gillis Ouwercx kreeg in 1617 van de Staten-Generaal gedaan dat schippers hem naast de gewoonlijke twee dukaten per schip ook moesten betalen voor buitengewone diensten die hij verleende.⁶² Een jaar later vertelde Ouwercx voor de Vergadering over de lasten van zijn ambt, waarbij hij om een passende beloning vroeg. Hij zei dat de sobere provisie van consulaat hem niet meer dan 250 tot 300 gulden per jaar opleverde. Daarnaast had hij in vier jaar 2000 gulden uitgegeven voor kosten die hij nooit gehad had zonder het consulaat.⁶³ De Staten-Generaal gaven hem 500 gulden. In 1622 ontving hij nog eens 400 gulden als vergoeding van voorschotten die hij verstrekt had. Cornelio

---

⁵⁷ J.G. Smit, ed., *Resolutiën der Staten-Generaal, Nieuwe Reeks 1610-1670* III (Den Haag 1975) 165.

⁵⁸ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis* I, 467.

⁵⁹ Steensgaard, ‘Consuls and nations’, 33.

⁶⁰ H. Wätjen, *Die Niederländer im Mittelmeergebiet zur zeit ihrer höchsten machtstellung* (Berlijn 1909) 106-107.

⁶¹ Brief van Alberto Muilman aan de Staten-Generaal, 19-11-1656, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6908.

⁶² Smit, *Resolutiën der Staten-Generaal, Nieuwe Reeks* III, 184.

⁶³ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis* I, 68.

Berck, consul in Livorno, liet de Directie voor Levantse Handel in 1627 weten dat hij net zo betaald wenste te worden als zijn collega in Genua:

‘De consul versoeckt in plaetse van twee ducaten Soo hij althans van elck schip is treckende, te mogen genieten een halff ten hondert van alle vrachten die aldaer bij de schip[rs] uijt dese landen ontfangen werden en[de] een ten hondert van alle die daer ten plaetse gemaect worden.’⁶⁴

Hij voegde daar volgens de Directie aan toe dat ‘deselfde consul [in Genua] niet en behoeft uijt de stadt te trecken’. Berck zelf moest voor zijn werkzaamheden dikwijls naar Pisa en Florence reizen. Zijn verzoek werd door de Staten-Generaal echter afgewezen, omdat in Livorno meer schepen binnenliepen dan in Genua en de consuls in beide plaatsen dus in feite evenveel geld ontvingen. Tien maanden later probeerde Berck het nog een keer. De Directie raadde de Staten-Generaal aan niet toe te geven aan het verzoek van Berck. Ten eerste omdat Berck een koopman was, die zoveel verdiende dat het consulaat voor hem slechts een toegift was. Daarnaast ‘soude men te livorne wel andere so bequame personen vinden, die het offitie voor dit salaris souden willen bedienen’.⁶⁵ Ook het stadsbestuur van Hoorn verzocht de Staten Berck niet meer toe te kennen dan hij nu al kreeg. De Staten-Generaal stonden Berck uiteindelijk toe dat hij per schip vier dukaten ontving in plaats van twee. Latere consuls in Livorno bleven met een schuin oog naar hun tegenhangers in Genua kijken. Francisco van der Straten kreeg na drie jaar consulaat in 1640 een nieuwe aanstelling als agent, waarbij hij het recht verkreeg evenveel te vragen als de consul in Genua. Hij overleed nog datzelfde jaar en werd onder dezelfde voorwaarden opgevolgd door zijn broer. Deze Pietro van der Straten schreef de Staten-Generaal ‘dat U. H. M. gelieft hadden tot verval van myn aempt toe te voeghen soodanighe emolumenten, als den consul tot Genua veel jaeren getrocken ende alsnoch was treckende.’ Van der Straten beklagde zich erover dat hij ondanks dit besluit van de Staten-Generaal van de inkomende schippers gewoon het oorspronkelijk vastgestelde aantal dukaten ontving.⁶⁶

Het waren niet alleen de consuls zelf die klaagden over hun inkomsten. Regelmatig berichtten schippers aan de Staten-Generaal dat de consul geld vroeg waar hij geen recht op had of diensten verleende waar zij niet om gevraagd hadden. Giacomo Stricker werd ervan beschuldigd dat hij maar liefst 14% van de waarde van de lading van binnengekomen schepen

---

⁶⁴ Brief van de Directie van de Levantse Handel aan de Staten-Generaal, 1-12-1627, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6899.

⁶⁵ Brief van de Directie van de Levantse Handel aan de Staten-Generaal, 31-1-1629, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6900.

⁶⁶ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis I*, 115.

opeiste. Stricker zelf beweerde dat hij hetzelfde inkomen kreeg als ‘alle consels van andre koningen, princen en republicquen genieten.’⁶⁷ De consul werd door de Staten-Generaal in het gelijk gesteld, maar dat was nog niet het einde van zijn financiële sores. De handelaren Antonio Hoevenaer, Henrico Coninck, Jaques Thienen en Engelbert Engelen klaagden in 1671 bij de Directie van de Levantse Handel over Stricker. Een verzoek van de handelaren bij de Serenissima was vruchteloos afgelopen, mede doordat de consul geen enkele assistentie geboden had ‘apparent omdat hij de republica selfs in sijn privé van doen heeft, die vermits sijn fallissement hem van ses maenden tot ses maenden verseeckeringsh voor sijne crediteuren moet geven.’ Daarbij had Stricker op eigen houtje besloten een half procent te heffen op alle inkomende en uitgaande Nederlandse goederen. Voor de ontvangst van deze gelden had hij iemand in dienst genomen. Het was niet de eerste klacht over Stricker en het zou ook niet de laatste zijn. Zelfs zijn eigen broer, die in zijn naam voor de Staten-Generaal verscheen, drong erop aan dat hij afgezet zou worden. Uiteindelijk lieten de Staten-Generaal hem in functie, omdat men medelijden had met de oude man, die een groot gezin had.⁶⁸ Na zijn overlijden in 1687 werd hij opgevolgd door zijn zoon Gironimo.⁶⁹

Het ontbreken van een vast salaris maakte de consul afhankelijk van het geld dat hij bij de kooplieden inde en van zijn eigen nevenactiviteiten. Bijna onvermijdelijk kwam hieruit voort dat consuls teveel geld eisten van de kooplieden. Daarnaast was het des te logischer dat ze hun eigen handelsbelangen voor die van de rest van de Nederlandse handelsnatie stelden, omdat ze uiteindelijk voor hun levensonderhoud afhankelijk waren van het geld dat op die manier in het laatje kwam.

1.3 *Het vertrek van een consul*

Van sommige consuls is duidelijk te achterhalen dat ze voor een bepaald aantal jaren waren aangesteld. Wanneer die termijn verlopen was – en ze nog in leven waren – hervatten ze hun gewone bezigheden en kwam er een andere consul in hun plaats. Het vertrek van een consul ging echter dikwijls niet volgens het boekje. Het kwam voor dat een consul simpelweg vertrok, zonder verder nog iets van zich te laten horen. Daarnaast waren veel consuls op het moment van hun aanstelling al zodanig oud dat logischerwijs verwacht kon worden dat ze

---

⁶⁷ Idem, 88.

⁶⁸ K. Heeringa, ed., *Bronnen tot de geschiedenis van den Levantschen Handel. Tweede deel 1661-1726* (Den Haag 1917) 116.

⁶⁹ O. Schutte, ed., *Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers, residerende in het buitenland. 1584-1810* (Den Haag 1976) 463.

binnen tien jaar zouden komen te overlijden. In een behoorlijk aantal gevallen gebeurde dat ook, vooral in Zuid-Italië. Van Samuel Sautijn, Giacomo Stricker en Abraham Casembroot is zeker dat ze op het moment van hun aanstelling de vijftig al gepasseerd waren. Het is daarom niet verwonderlijk dat ze bij hun overlijden nog in functie waren. Ook Francisco van der Straten, die waarschijnlijk behoorlijk wat jonger was dan zijn zwager Sautijn, overleed relatief kort na zijn aanstelling. Dat geldt echter niet voor alle consuls. Van Gillis Ouwercx werd na 1622 weinig meer vernomen, totdat in 1624 in de vergadering van de Staten-Generaal de mededeling werd gedaan dat de gewezen consul een gratis paspoort had ontvangen om naar de Republiek te reizen.⁷⁰ Het vertrek van Ouwercx viel samen met de komst van de ambassadeur Johan Berck, maar dat betekent niet dat dat er de oorzaak voor geweest is. Tenminste een gedeelte van de tijd die Berck en zijn opvolger Van Lyere in Venetië doorbrachten, was er wel een consul: Josua van Sonnevelt. Waarschijnlijker is dat Ouwercx's commissie tegen 1624 verlopen was, of dat hij zelf had gevraagd om zijn ontslag. Josua van Sonnevelt vervulde de functie van consul vanaf 1633, terwijl hij pas in 1637 officieel werd aangesteld.⁷¹

De eerste consul in Palermo, Simon le Maire, ontving zijn commissie in de zomer van 1617. Nog datzelfde jaar vertrok hij naar Livorno, waar hij zou blijven tot zijn dood. Het is niet duidelijk waarom hij al zo snel na zijn benoeming vertrok uit Palermo. Feit is wel dat het consulaat op Sicilië na zijn vertrek onbemand bleef tot 1648.⁷² Le Maire vestigde zich dus in Livorno, waar hij in 1619 het consulaat waarnam voor Johan van Daelhem. Hij deed nog een poging tot consul benoemd te worden in die stad, maar de Staten-Generaal kozen voor Cornelio Berck. Simon le Maire was niet de enige consul die zijn werkzaamheden op ongebruikelijke wijze beëindigde. Johan van Daelhem vertrok in 1622 naar de Republiek en liet Theodoro Reyniers achter om in zijn naam het consulaat waar te nemen.⁷³ Van Daelhem had echter geen verlof en hij kwam ook niet meer terug. Nog datzelfde jaar solliciteerde de netgenoemde Simon le Maire, gewezen consul voor Sicilië, naar het ambt van consul voor Livorno. De Staten-Generaal namen over de benoeming geen besluit.⁷⁴ Twee weken later verzocht Clemens van Daelhem, de vader van de consul, de Staten-Generaal zijn zoon niet uit zijn ambt te ontzetten omdat hij enkel naar de Republiek gekomen was om zijn ouders nog

---

⁷⁰ J. Roelevink, ed., *Resolutiën der Staten-Generaal. Nieuwe Reeks 1610-1670. Zevende deel 1624-1625* (Den Haag 1994) 110.

⁷¹ P.J. Blok, *Relazioni Veneziane. Venetiaansche berichten over de Vereenigde Nederlanden van 1600-1795* (1909) 281.

⁷² Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs*, 141.

⁷³ Brief van Theodoro Reyniers aan de Staten-Generaal, 21-11-1623, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6897.

⁷⁴ J. Roelevink, ed., *Resolutiën der Staten-Generaal, Nieuwe Reeks 1610-1670. Vijfde deel 1621-1622* (Den Haag 1983) 691.

eenmaal te zien. De Staten-Generaal besloten de komst van Johan van Daelhem af te wachten.⁷⁵ In februari van het volgende jaar verzocht Van Daelhem de groothertog van Toscane een goed woordje voor hem te doen bij de Staten-Generaal, zodat hij zijn ambt zou mogen houden. Hij kreeg van de Staten-Generaal toestemming vijf maanden in de Republiek te blijven om zijn zaken af te handelen. Daarna moest hij zo snel mogelijk terugkeren naar Livorno. Het was hem niet toegestaan nogmaals terug te keren naar de Republiek zonder toestemming van de Staten-Generaal.⁷⁶ Van Daelhem hield zich niet aan deze bepalingen en bleef in de Republiek. Toch zou het nog twee jaar duren voordat de Staten-Generaal uiteindelijk actie ondernamen. Johan van Daelhem was in 1625 nog altijd niet teruggekeerd naar Livorno. Daarbij bleek hij geld te vragen voor het consulaat. Uiteindelijk hadden de Staten-Generaal er genoeg van. Ze benoemden Cornelio Berck in zijn plaats. Van Johan van Daelhem werd daarna niets meer vernomen.

Er waren verschillende redenen voor het vertrek van een consul. Johan van Daelhem was niet de enige die naar de Republiek vertrok en niet meer terugkeerde. Het enige verschil met Frederik van Ewijck, consul in Genua van 1662 tot 1671, was dat deze laatste aanvankelijk wel verlof had. De meeste consuls die niet in het zadel overleden, werden op eigen verzoek ontslagen. Uit de commotie rond Giacomo Stricker, die later nog aan bod zal komen, blijkt dat een consul het wel heel bont moest maken voordat hij tegen zijn wil ontslagen werd. De enige consul die tussen 1612 en 1672 werd ontslagen, was Gillis Reyniers. De reden daarvoor was dat hij failliet ging. Faillissement was echter niet altijd reden voor ontslag. Stricker was al in 1671 failliet, maar hij bleef daarna nog zeventien jaar consul. Aan Stricker is eveneens te zien dat hoge leeftijd geen reden voor ontslag was.

De Staten-Generaal hadden niet altijd haast het gat op te vullen dat door het al dan niet geoorloofde vertrek van een consul was ontstaan. Het consulaat in Palermo bleef na het vertrek van Simon le Maire onbemand, terwijl het Twaalfjarig Bestand nog vier jaar zou duren. Toen Johan van Daelhem naar de Republiek vertrokken was, had hij een substituut-consul aangesteld. Na het einde van diens werkzaamheden in 1623, terwijl Van Daelhem nog altijd niet teruggekeerd was, duurde het nog twee jaar voordat de Staten-Generaal besloten een nieuwe consul in Livorno aan te stellen. Het was niet zo dat deze praktijk beperkt was tot de consulaten in Italië, ook in bijvoorbeeld Spanje (zie het voorbeeld van Steven Decker in hoofdstuk 2) bleef een consulaat soms meer dan een jaar lang onbemand. Voor de Nederlandse handelaren en schippers moet dat ronduit verwarrend en onhandig geweest zijn.

⁷⁵ Roelevink, *Resolutiën der Staten-Generaal, Nieuwe Reeks V*, 702.

⁷⁶ J. Roelevink, ed., *Resolutiën der Staten-Generaal, Nieuwe Reeks 1610-1670. Zesde deel 1623-1624* (Den Haag 1989) 50.

Het klinkt daarom des te logischer dat ze in deze periode nog geneigd waren zelf te bepalen door welke consul ze zich lieten bijstaan. Het was overigens niet zo dat het alleen aan het begin van de zeventiende eeuw, toen het consulaat onder gezag van de Staten-Generaal nog in de kinderschoenen stond, gebeurde dat een consulaat jarenlang onbemand bleef. Ook na 1648 gebeurde dat nog.

Aan het begin van de zeventiende eeuw moest een nieuw systeem bedacht worden voor de praktische uitvoering van het consulaat onder toezicht van de Staten-Generaal. Het bleek geen geoliede machine, hoe uitgebreid de instructies voor de nieuwe consuls ook waren. De handelaren waren nog gewend aan een consul die zij zelf aangesteld hadden, die deed wat zij hem opgedragen hadden en die verantwoording aan hen schuldig was. Dat alles was afgelopen. Geld bleek het grootste probleem, zoals te verwachten valt in handelskringen. Het was een grote bron van ongenoegen tussen de consuls onderling, en tussen de consuls en de handelaren. In de meeste gevallen hielden de Staten-Generaal hun poot stijf. Een consul moest veel moeite doen voordat hij meer kreeg dan in zijn commissie vermeld stond, ook al was het systeem in zijn ogen oneerlijk en ontving een consul in een andere plaats meer. Tegelijkertijd werd een consul die meer vroeg dan hetgeen hij volgens zijn commissie mocht vragen, door de Hoog Mogende Heren op de vingers getikt.

2. 'EEN VERSTANDICH, ERVAREN ENDE BEQUAEM PERSOON'⁷⁷

De achtergrond van de consul

Over de meeste consuls is weinig overgeleverd. Er zijn zelfs nauwelijks portretten bekend, hoewel de rijkdom van een aantal consuls suggereert dat die er wel geweest moeten zijn. Verreweg de bekendste onder de consuls was Abraham Casembroot. Dat had echter meer met zijn verdienstelijkheid als schilder te maken dan met zijn betrokkenheid bij het consulaat. Over het algemeen blijft de te vinden informatie over de achtergrond van consuls beperkt tot degenen die door hun succes in de handel behoorlijke rijkdommen vergaard hadden. Daarbij betreft het vooral de consuls in Livorno.

Van een behoorlijk aantal consuls is te achterhalen waar ze vandaan kwamen. Giacomo Stricker, Nicolo Warmont (wat aannemelijk maakt dat voor zijn broer Arnolfo hetzelfde gold), Samuel Sautijn, Francisco en Pietro van der Straten, Jan Pietersz. Poulenburgh en Cornelio Berck kwamen uit Holland, Johan van Daelhem uit Utrecht, Hendrik Muilman uit Overijssel, Simon le Maire uit Zeeland en Abraham Casembroot uit Vlaanderen.⁷⁸ Het waren handelslieden uit nagenoeg alle delen van de Republiek, maar een grote meerderheid van hen was – zoals te verwachten valt- afkomstig uit Holland. Meestal verbleven ze op het moment van hun aanstelling wel in Italië, maar op Alberto Muilman na is van geen van hen te vinden dat ze daar hun hele leven hadden doorgebracht. Handelslieden uit Holland hadden een voorsprong op anderen. Ze konden hun netwerk in het gewest aanwenden om de steun van de Staten van Holland voor hun benoeming te verwerven. Het is uitgesloten dat bijvoorbeeld Hendrik Muilman een gelijke mate van steun kon verwachten van de Staten van Overijssel. Geen enkel gewest kon een stempel drukken op de Staten-Generaal als Holland dat kon.

Van slechts enkele consuls kan geschat worden hoe oud ze waren bij de aanvaarding van hun ambt. Zij waren op dat moment naar de begrippen van de zeventiende eeuw al oud. Casembroot, geboren in of voor 1593, werd consul in 1649. Hij moet toen ongeveer 56 jaar oud zijn geweest. Ook Giacomo Stricker werd geboren in 1593. Hij werd consul in 1649, 55 jaar oud. Hij was nog steeds in functie toen hij in 1687 op ongeveer 94-jarige leeftijd overleed. Daarmee werd Stricker uitzonderlijk oud voor zijn tijd. Samuel Sautijn werd

---

⁷⁷ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis* I, 52.

⁷⁸ Nicolo Warmont en Cornelio van Zichevoort werden omschreven als 'Hollandsche kooplieden residerende binnen Napels' door Gio Melchior Perez: J. Feitema, *Franciscus Roccus, regtsgeleerde en raad in het hooge gerechtshof tot Napels, deszelfs merkwaardige aanmerkingen, vervat in twee tractaaten* (Amsterdam 1737) 40.

geboren rond 1594, wat betekent dat hij ongeveer 63 was toen hij consul werd. Van Hendrik Muilman is geen precieze leeftijd bekend. Hij verzocht echter in 1648 na 23 jaar uit het ambt van consul te worden ontheven vanwege zijn hoge ouderdom. Geen van de andere consuls hield het zo lang uit. Alle acht consuls in Napels en Sicilië waren binnen vijftien jaar na hun aanstelling overleden, wat suggereert dat ze bij hun aanstelling al behoorlijk op leeftijd waren. Alberto Muilman, daarentegen, was nog maar 26 toen hij zijn vader opvolgde in 1648. Weinig mensen werden in de zeventiende eeuw ouder dan 65. Van de hierboven genoemde consuls, met uitzondering van Alberto Muilman, viel dus niet te verwachten dat ze nog lang zouden leven. Dat geeft te denken. Wat verwachtten de Staten-Generaal van een bejaarde consul? Wat kon er redelijkerwijs verwacht worden van een man als Giacomo Stricker, die in 1671 al stokoud was? Werd hij geacht rond te reizen in de omgeving, bij de doge te pleiten voor de vrijlating van Nederlandse schippers? De kans is klein dat hij daar fysiek toe in staat was. Men zou tegenwoordig vreemd opkijken als de regering een consul van 75 aanstelde, of een ambtenaar van over de 100 in functie zou laten. Uiteraard is dit appels met peren vergelijken, maar feit is wel dat van iemand op zulke hoge leeftijd niet verwacht kon worden dat hij de energie en de gezondheid had om zijn ambt naar behoren uit te voeren.

Afb. 2. Abraham Casembroot, ets van Francesco Susinno. Collectie: *Offentliche Kunstsammlung, Basel*. Foto: Martin Bühler

Ook over de religieuze achtergrond van de meeste consuls is weinig bekend. Samuel Sautijn en de Van der Stratens waren protestant, maar dat speelde geen enkele rol in hun activiteiten als consul in het Rooms-katholieke Italië. Op hun succes als handelslieden had het evenmin invloed: Sautijn was waarschijnlijk de meest succesvolle van alle consuls. Van de meeste consuls in Livorno is het aannemelijk dat ze protestant waren. Met toestemming van de groothertog werd in het huis van de consul in die stad protestants gepreekt (voor zover er een voorganger beschikbaar was) en werd het Heilig Avondmaal er gevierd.⁷⁹ Het consulaat in Livorno was geen afspiegeling van de rest van de consulaten. Van een paar consuls valt ten zeerste te betwijfelen of ze protestant waren. Zoals gezegd noemde Haga Gillis Ouwercx een ‘papist’. Als dat echter al waar was, verhinderde het in ieder geval niet dat hij zeker tot 1621 in functie bleef. Aan het begin van de zeventiende eeuw was een aanzienlijk deel van de bevolking van de Republiek nog katholiek, hoewel de eredienst al sinds 1580 verboden was. Een kwart eeuw later was dat duidelijk veranderd. Abraham Casembroot werd in 1649 aangesteld als consul in Messina ‘op vaste presuppositie dat [hij] is vande Gereformeerde Religie’. Hij was echter getrouwd geweest met een Italiaanse en dus waarschijnlijk katholieke vrouw.⁸⁰ Hij stamde uit een adellijk protestants Vlaams geslacht, maar het geeft te denken dat hij na zijn dood werd bijgezet in de *Santa Maria di Gesù*, een kerk van de orde van de Franciscanen, die hem postuum als lid opnamen.⁸¹ Giacomo Stricker, die omstreeks dezelfde tijd als Casembroot zijn ambt aanvaardde, was volgens zijn eigen dochter Elisabetta en de getuigen die ze opriep toen ze in het Venetiaans patriciaat wilde trouwen, gestorven als Rooms-katholiek. Kennelijk was het bewijs dat Elisabetta aanvoerde overtuigend genoeg, want ze werd waardig bevonden om de bruid van een Venetiaanse edelman te worden.⁸² Strickers geloofsovertuiging had hem echter niet gehinderd bij het bemachtigen of het uitoefenen van zijn ambt.

Aan het begin van de zeventiende eeuw was het aanhangen van de gereformeerde religie geen vereiste voor een consul. Een kleine veertig jaar later was dat wel het geval, maar er kan niet gezegd worden dat alle consuls aan die eis voldeden. Het moet in de smeltkroes van protestanten en katholieken die de Nederlandse handelsgemeenschap vormden moeilijk geweest zijn een volkomen rechtzinnig gereformeerde te vinden voor het consulaat. En daarbij kon iemand die het consulaat ambieerde waarschijnlijk wel met enkele getuigen op de

---

⁷⁹ G.J. Hoogewerff, ‘De Nederlandsch-Duitsche gemeente te Livorno en haar kerkhof’ *Mededelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome* VII (1927) 168.

⁸⁰ A. Beunen, ‘Abraham Casembroot, een Nederlandse schilder in het Sicilië van de zeventiende eeuw’ *Oud Holland* 109 (1995) 34.

⁸¹ Idem, 34.

⁸² Van Gelder, *Trading places*, 195.

proppen komen om voor de Staten-Generaal te getuigen dat hij degelijk gereformeerd was. Het is opvallend dat er geen klachten gekomen zijn over een consul die afdwaalde van de rechte leer, hoewel er aanleiding is te geloven dat in ieder geval Stricker dat deed. Het versterkt des te meer de gedachte dat voor deze handelaren het economisch belang zwaarder woog dan het religieuze. Ze schroomden nooit hun beklag te doen over een consul die hun handel belemmerde. Daarbij kwam dat de religieuze overtuigingen van een consul, zolang hij er niet mee in de openbaarheid trad, nauwelijks te controleren waren.

2.1 ‘soodat het consulaet hem tot een toegifte dient’⁸³

De financiële middelen van een consul

Er zijn verschillende bewijzen aan te voeren voor de gedachte dat een consul een behoorlijk eigen vermogen moest bezitten naast de inkomsten uit het consulaat. In de eerste plaats dat Gillis Ouwerx in staat was voorschotten van 400 gulden te leveren. Voor sommigen was het consulaat zelfs niets meer dan een zakcentje. Giacomo Stricker mocht misschien failliet gegaan zijn, aanvankelijk was hij een van de rijkste immigranten in Venetië geweest. Bij zijn huwelijk met de Amsterdamse regentendochter Isabetta Roodemburgh betaalde hij zijn aanstaande schoonfamilie 6000 Nederlandse ponden als tegenprestatie voor het ontvangen van een deel van het familiebezit. In 1652, vijf jaar na zijn aankomst in Venetië bezat hij volgens de Tjepolo Bank 200.000 dukaten in contant geld. Hij woonde in een groot huis boven een fruitwinkel bij de San Marco, waar hij veel personeel in dienst had. Stricker verkeek zich op de oorlog om Candia. De Venetiaanse regering had zijn gedwongen leningen niet terugbetaald. Hij werd gedwongen naar een ander huis in de buurt van het Campo Santa Maria Formosa te verhuizen, voordat hij vertrok naar een ander deel van de stad. Zijn financiële malaise was zo groot dat hij de Venetiaanse overheid om vrijstelling van belastingen moest vragen.⁸⁴ De problemen van Giacomo Stricker waren Samuel Sautijn vreemd. Samuel Sautijn zou volgens Johan Elias over het jaar 1666 met hulp van de wisselbank een bedrag van 911.000 gulden hebben verrekend.⁸⁵ Ook maakte hij deel uit van de vennootschap Sautijn-Van Neck, die tussen 1649 en 1657 voor ongeveer 75.000 gulden aan marmer leverde voor de bouw van het nieuwe Amsterdamse stadhuis, nu het Paleis op de

⁸³ Brief van de Directie van de Levantse Handel aan de Staten-Generaal, 31-1-1629, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6900.

⁸⁴ Cowan, ‘Foreigners and the city’ 51.

⁸⁵ Sautijn werd vermoord in 1661. Het betreft hier waarschijnlijk zijn gelijknamige oudste zoon; J.E. Elias, *De vroedschap van Amsterdam. 1578-1795. Tweede deel* (Amsterdam 1963) 575.

Dam.⁸⁶ Sautijn was in 1644 door de Staten-Generaal benoemd tot Ontvanger-Generaal van het geld dat bijeengebracht werd voor nieuwe kruisers. Op voorstel van Amsterdam drongen de Staten van Holland er bij de Staten-Generaal op aan dat de benoeming ingetrokken zou worden, omdat Samuel Sautijn ‘werdt gheseyt te wesen een Minister van den Koningh van Portugael, oock een hazardeus koopman, veel ter zee handelende, en wyders door de beste middelen tot het voorsz. ampt niet te zijn ghekomen.’ Zelf hadden de Staten van Holland liever de Amsterdamse schepen Joris Jorisz. Backer benoemd gezien.⁸⁷ Naar alle waarschijnlijkheid werd de benoeming van Sautijn niet ingetrokken.

Afb. 3. Wapen van Samuel Sautijn in het Album Amicorum van Gerard Thibault. Collectie: Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

Net als Sautijn timmerden zijn aangetrouwde familieleden, de Van der Stratens, flink aan de weg met hun handelsactiviteiten. Zoals bij meerdere consuls was de basis voor hun bezit gelegd door hun vader. Jan Fransz van der Straten was in 1631 200.000 gulden waard. Hij was een van de grootste investeerders bij de drooglegging van de Beemster. Daarnaast was hij

⁸⁶ F. Scholten, 'De Nederlandse handel in Italiaans marmer in de zeventiende eeuw' *Nederlands kunsthistorisch jaarboek* 44 (1993) 206.

⁸⁷ J.E. Elias, *De vroedschap van Amsterdam. 1578-1795. Tweede deel* (Amsterdam 1963) 575; J.E. Elias, *De vroedschap van Amsterdam. 1578-1795. Eerste deel* (Amsterdam 1963) 420.

een van de eerste aandeelhouders van de VOC, waarvoor hij 12.000 gulden neertelde.⁸⁸ Abraham Casembroot, consul in Sicilië, had zijn fortuin niet aan zijn vader te danken. Hij verdiende goed geld met het schilderen van onder andere havengezichten, schepen en landschappen. Casembroot leefde als een vorst (zijn eerste huwelijk was niet voor niets met een adellijke Messinese). Hij had bedienden en een koets, en hij bewoonde een *palazzo* aan de kade van de haven waar de rijkste Messinesi woonden.⁸⁹ Uiteraard woonden lang niet alle consuls in een palazzo, maar een behoorlijk aantal van hen kon uitstekend rondkomen met de lasten van het consulaat. Een jaar na zijn aanstelling in 1648 nam Nicolo Warmont, koopman te Napels, door bemiddeling een zekere Pieter van Schilperoort in dienst voor drie jaar. Van Schilperoort werd in zijn contract vrije kost en inwoning beloofd, en na de eerste twee jaren elk 80 stukken van achten en na het derde jaar 120 stukken van achten.⁹⁰

Uit het bovenstaande blijkt dat Wätjen generaliseert als hij zegt dat alle consuls die in de eerste helft van de zeventiende eeuw waren aangesteld, leden aan ‘chronischer Geldnot’.⁹¹ Uiteraard vormden de schatrijke consuls de minderheid, maar zij leden in ieder geval geen ontbering door een gebrek aan inkomsten. In hoofdstuk 1 is gebleken dat de consuls in Livorno verreweg de meeste klachten hadden over hun inkomsten (of eerder, het gebrek daaraan). Zij kregen meerdere malen van de Staten-Generaal gedaan dat ze meer geld mochten vragen van de schippers en handelaren die uit de Republiek naar Livorno kwamen of daarvandaan vertrokken. Toch waren Cornelio Berck en de Van der Stratens puissant rijk. Ze hadden het consulaat absoluut niet nodig voor hun levensonderhoud. Het valt daarentegen op dat de consuls in Venetië niet tot de zeer vermogende kooplieden behoorden, zoals dat met een aantal van hun tegenhangers in Livorno en Genua wel het geval was. Josua van Sonnevelt, consul in Venetië, had een heel wat minder indrukwekkende bron van inkomsten dan Samuel Sautijn en Abraham Casembroot. Hij was naast zijn consulaat secretaris van de ambassadeur Johan Berck. Dat leverde hem op jaarbasis 400 Venetiaanse dukaten op, vergelijkbaar dus met het bedrag dat hij als consul van 100 binnenkomende schepen zou ontvangen. Na het vertrek van Berck vroeg Sonnevelt de Staten-Generaal of hij in het vervolg ook als secretaris van H.H.M.’s ambassadeur in dienst mocht blijven. Dat verzoek is kennelijk ingewilligd, want onder Bercks opvolger Willem van Lyere was Sonnevelt nog steeds in functie.⁹² Mogelijk had hij zijn bijverdienste nodig om in zijn levensonderhoud te voorzien.

---

⁸⁸ K. Zandvliet, *De 250 rijksten van de Gouden eeuw* (Amsterdam 2006) 375.

⁸⁹ Beunen, ‘Abraham Casembroot’, 34.

⁹⁰ J.G. Dillen, ed., *Bronnen tot de geschiedenis van het bedrijfsleven en het gildewezen van Amsterdam. Derde deel, 1633-1672* (Den Haag 1974) 535.

⁹¹ Wätjen, *Die Niederländer im Mittelmeergebiet*, 106.

⁹² Brief van Josua van Sonnevelt aan de Staten-Generaal, 24-9-1627, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6899.

Meerdere consuls beklagden zich over de zware financiële lasten van het consulaat. Er waren kosten verbonden aan het ambt, onder andere voor het reizen. Het bleek voor een consul die het niet zo ruim had bijna onmogelijk in functie te blijven. Alberto Muilman keerde terug naar Nederland omdat hij met zijn gezin niet kon rondkomen. Giacomo Stricker werd enkel aangehouden omdat men medelijden met hem had, ondanks dat hij na zijn faillissement volledig afhankelijk van de Venetiaanse overheid was. Gillis Reyniers werd zelfs ontslagen na zijn faillissement.

Voor zover bekend waren alle consuls van de Republiek voor en tijdens hun consulaat betrokken bij de handel. Dat had zijn specifieke voor- en nadelen. Aan de ene kant had een consul die gekozen werd uit de plaatselijke Nederlandse handelsgemeenschap nuttige kennis van het handelswezen. Hij kende de plaatselijke overheid en sprak de taal. Aan de andere kant kon hij zijn functie gebruiken om zichzelf en zijn compagnons te bevoordelen, wat in de praktijk regelmatig voorkwam, of in ieder geval geïnsinueerd werd. Gillis Ouwercx was naast zijn consulaat actief als bevoorraders in Venetië. Zijn nevenactiviteiten leidden tot een aantal beschuldigingen, zoals die van schipper Raynart Evertsen, die in 1620 beweerde dat Ouwercx expres treuzelde met het verlenen van de noodzakelijke papieren en passen, zodat hij zijn vertrek moest uitstellen. Ook andere schippers hadden dergelijke klachten. Ouwercx zou schippers die gebruik maakten van de diensten van andere bevoorraders moedwillig dwarszitten.⁹³ Uiteraard ontkende Ouwercx alles. François van Aerssen, de Nederlandse gezant die op dat moment in Venetië verbleef, besloot de kwestie over te laten aan zijn opvolger Johan Berck. De vele klachten leidden er in ieder geval niet toe dat Ouwercx uit zijn ambt ontzet werd. Hij vertrok pas in 1624 uit Venetië.

2.2 *‘dat de andere heel achter 't net zouden visschen’*⁹⁴

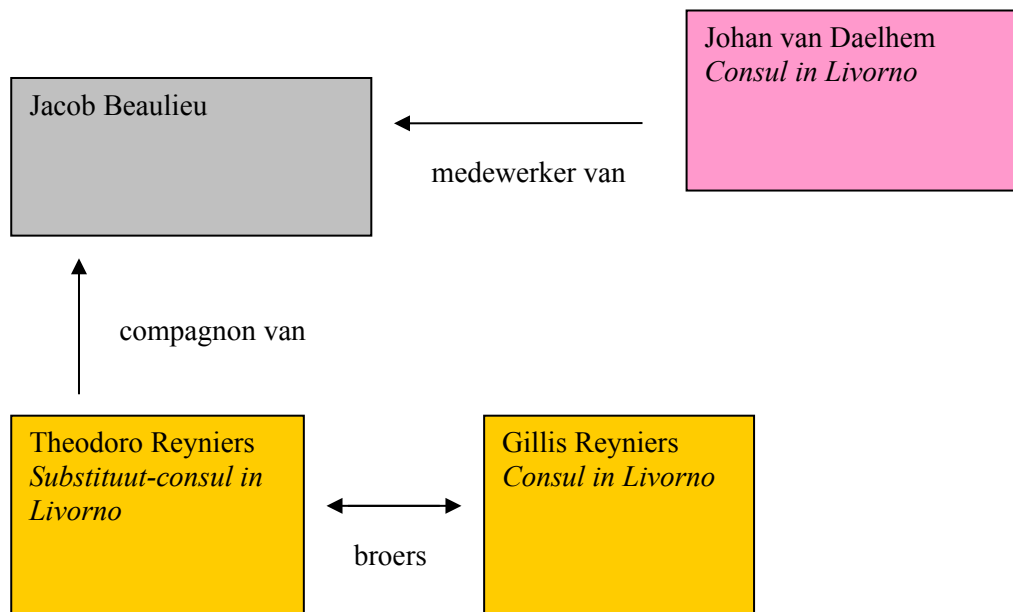
Het belang van familiebanden en connecties

De keuze voor een consul uit de handelsgemeenschap overzee was logisch, maar tegelijkertijd omstreden. Het risico van belangenverstremming was altijd aanwezig. In een aantal gevallen werd duidelijk aangetoond dat een consul zijn ambt gebruikte om zichzelf of een naaste te bevoordelen. Daarnaast bleven zeker de oudste consulaten een groot deel van de tijd circuleren in een kleine groep families en handelshuizen. De Nederlandse handelsnatie

⁹³ Van Gelder, *Trading places*, 166.

⁹⁴ Elias, *De vroedschap van Amsterdam*. II, 875.

overzee vormde een vrij kleine gemeenschap. Het kwam dikwijls voor dat consuls gelieerd waren aan hun voorgangers of tegenhangers in dezelfde plaats, of in een andere. Het betrof dan broers, vaders en zonen of handelscompagnons. Vooral in Livorno waren dergelijke verbanden van groot belang. Cornelio Berck, Theodoro Reyniers, Lambert Smidt, Mattheo Bonado en later ook Simon le Maire maakten bijvoorbeeld allen deel uit van de Nazione Fiamminga-Alemanna. Dit verbond van ‘Vlaamse’ en Duitse kooplieden vormde een kleine, maar belangrijke groep in het ‘Vlaamse’ Livorno van de vroege zeventiende eeuw.⁹⁵ Ook later in de eeuw bleef het consulaat van Livorno in handen van een zeer klein groepje. In Genua is een soortgelijke trend te zien. In diagrammen 1, 2 en 3 is te zien hoe de verschillende consuls binnen families en handelshuizen met elkaar verbonden waren.

Diagram 1

Johan van Daelhem begon zijn loopbaan bij het handelshuis van Jacob Beaulieu, een broer van de stiefmoeder van Theodoro en Gillis Reyniers. Theodoro Reyniers werd compagnon van Beaulieu en ging bij hem inwonen. Na de dood van Beaulieu was hij diens opvolger als eigenaar van het handelshuis. Vader Reyniers had aandelen in zowel de VOC als de WIC en daarnaast handelde hij met Rusland. Hij deed alles dat in zijn macht lag om zijn zonen aan te bevelen aan het hof. Zo probeerde hij zelfs een paar bijzondere Zuid-Amerikaanse apen te leveren voor de dierentuin van de groothertog. De recessie van de jaren '30 van de zeventiende eeuw bleek echter desastreus voor de familie Reyniers. Eerst ging Theodoro

⁹⁵ Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs*, 133.

failliet en vervolgens ook Gillis.⁹⁶ Het consulaat in Livorno ging daarna over op een andere, behoorlijk wat succesvollere familie: de Van der Stratens.

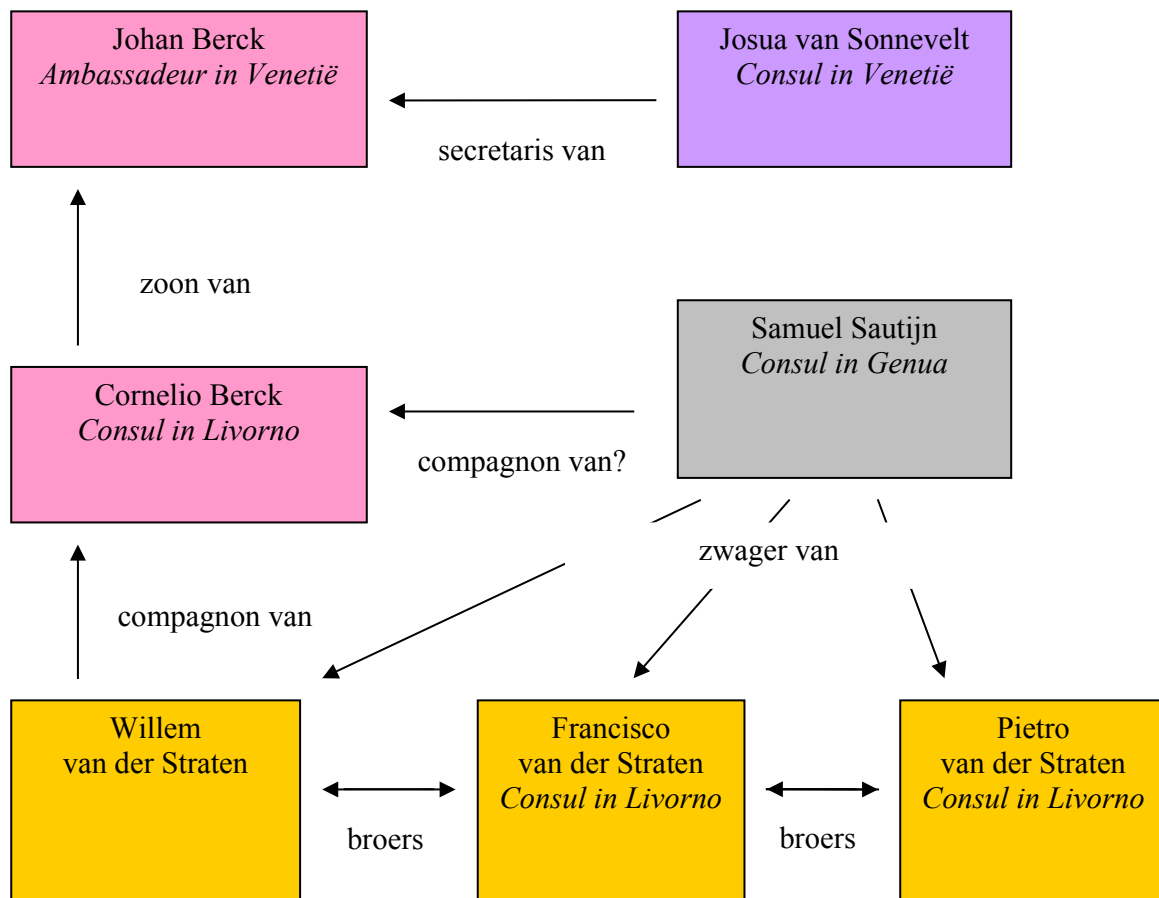

Diagram 2

Willem van der Straten was de grote spin in het consulaire web voor een groot deel van de zeventiende eeuw, zeker in Livorno. Hij zag zijn compagnon, twee broers en een zwager benoemd worden tot consul. De Van der Stratens waren niet alleen door huwelijk, maar ook door zakelijke banden verbonden met Samuel Sautijn. Zoals gezegd zat Samuel Sautijn in allerlei lucratieve handeltjes. Zijn handelsimperium was gestart door zijn vader Gillis en oom Huybert. Na de dood van Gillis nam Samuel diens plaats in en veranderde de naam van het handelshuis in Huybert en Samuel Sautijn. Samuel handelde met Rusland en de Baltische staten, en hij participeerde in de illegale graanhandel met Portugal. Hij deed waarschijnlijk zaken in Aleppo, omdat hij een van de ondertekenaars was van een request dat er geen vice-consul, maar een hoofdconsul moest worden aangesteld in die plaats.⁹⁷ Naast dat alles had hij met Jacob van Neck een monopolie op de export van marmeren vloertegels, dat hem duidelijk

⁹⁶ Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs*, 139.

⁹⁷ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis I*, 503.

geen windeieren gelegd heeft.⁹⁸ Na de dood van Samuel werd dit monopolie overgenomen door zijn zoons Willem en Gillis, en zijn zwager Pietro.⁹⁹ Het monopolie op het consulaat was echter met de moord op Samuel afgelopen. Noch hij noch Pietro van der Straten werd door een familielid of compagnon opgevolgd.

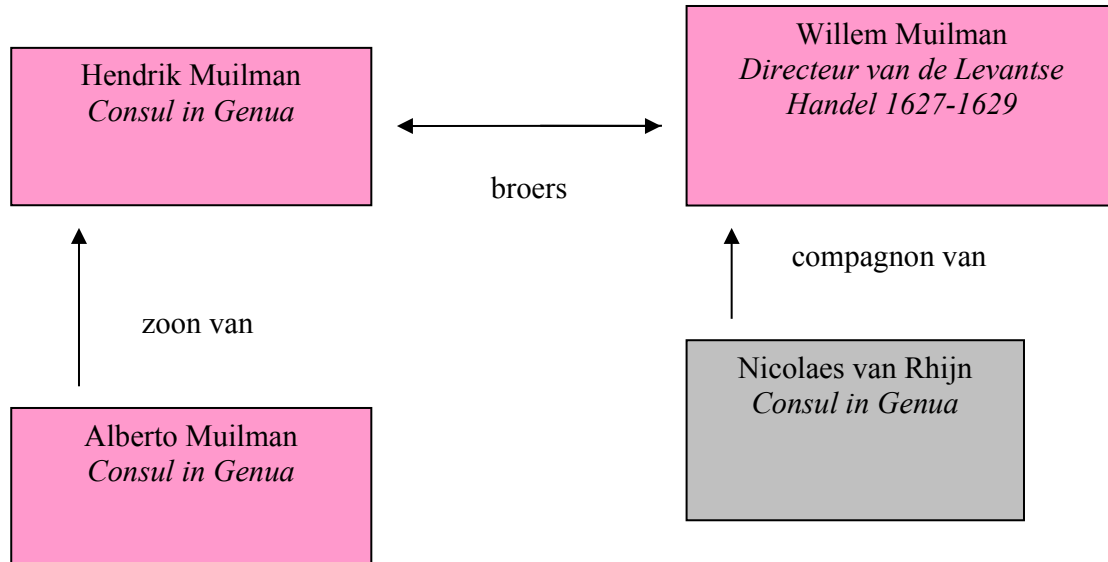

Diagram 3

In Genua was een soortgelijk beeld te zien als in Livorno, zij het op kleinere schaal. Nicolaes van Rhijn werd opgevolgd door Hendrik Muilman, de broer van zijn compagnon Willem. Hendrik was voor die tijd al verscheidene keren als substituut-consul opgetreden. Toen Hendrik Muilman op hoge leeftijd gekomen was, verzocht hij de Staten-Generaal om zijn ontslag met daarbij het verzoek of zijn zoon zijn plaats mocht innemen. De opvolger van Alberto Muilman, die wegens geldgebrek ontslag vroeg, was voor zover bekend niet aan hem verwant.

Deze bijna dynastieke verbanden bleven niet beperkt tot Italië alleen. De zittende consuls deden graag hun best familieleden of compagnons elders in het zadel te helpen. Zo schreven de Directeuren voor de Levantse Handel in augustus 1653 aan de Staten-Generaal dat door ‘den consul Van der Straten tot Livorne voorgedragen en versocht wert, dat U. H. M. geliefden een goet, bequaem, eerlyck en ervaren persoon tot consul te stellen in Smirne en Scala nuova’. Deze zeer geschikte persoon was zijn zwager, Samuel Sautijn.¹⁰⁰ Dat voorstel

⁹⁸ Het betreft hier Jacob van Neck jr. Zijn vader, ook Jacob geheten, was zijn carrière in de handel ooit begonnen in dienst van het handelshuis Muilman-Van Rhijn.

⁹⁹ Scholten, ‘De Nederlandse handel in Italiaans marmer’, 206.

¹⁰⁰ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis I*, 613; Smirne (Smyrna) en Scala Nuova zijn İzmir en Kuşadası in het huidige Turkije.

deed hij nadat de Nederlandse kooplieden zich beklaagd hadden over Duca di Giovanni, de Griek die sinds 1635 het consulaat had waargenomen. In september 1653 kwam deze kwestie aan de orde in de vroedschap van Amsterdam, waar men van Pietro van der Straten zei

‘meer op sijn eygen ende particuliere interest als op 't gemeen proffijt ende welvaren der coopluyden te letten, waerdoor deselve coopluyden in hare negotie dapper worden vercort en werdt gevreesst datter een persoon, Verstratens cosijn sijnde, in Smirna tot Consul aldaer geümployeert sal werden, zulx dat alsdan deze twee Consuls, tesamen corresponderende, den handel soodanig souden versparren ende (als selffs coopluyden sijnde) haer eygene proffytten sulcx waernemen, dat de andere heel achter 't net zouden visschen, waerover dagelijx veel clachten comen’¹⁰¹

Samuel Sautijn was de zwager en niet de neef van Pietro van der Straten, maar dat zal de indieners van de klachten lood om oud ijzer zijn geweest. De Staten-Generaal besloten op advies van de Directie voor Levantse handel Di Giovanni in functie te laten.¹⁰² Het is mogelijk dat de vele klachten een benoeming voor Sautijn hebben verhinderd. Vier jaar later werd hij echter wel consul in Genua, terwijl zijn zwager Pietro nog in functie was in Livorno. Het was vooral in Livorno en Genua dat connecties een zo duidelijke rol speelden bij de benoeming van een nieuwe consul. Onder de elf consuls die tussen 1648 en 1672 werden aangesteld in Ancona, Apulië, Napels, Sicilië, Sardinië en Nice-Villafranca is bij slechts één persoon een duidelijke relatie met een andere consul of ambassadeur aan te wijzen.¹⁰³ In Genua, Livorno en Venetië gold dat voor ten minste vijf van de dertien consuls die tussen 1612 en 1660 werden aangesteld. Mogelijk werd de gemeenschap van Nederlandse kooplieden in Zuid-Italië op dat moment minder overheerst door een klein aantal zeer invloedrijke mannen.

In mei 1648 werden nieuwe consulaten van de Republiek opgericht in Biskaje en Messina. De manier waarop deze consulaten werden bemand, klinkt voor hedendaagse oren ronduit vreemd. De Staten-Generaal besloten tussen de twee nieuwe consuls te loten wie de beste plaats zou krijgen. Op 19 juni 1648 verwierf Jan Pietersz. Poulenburgh op die manier het consulaat in Messina, terwijl Steven Decker commissie voor San Sebastian ontving. Tegen deze gang van zaken volgde geen protest uit de handelsgemeenschap (in ieder geval niet uit Italië). Geen van beide consuls was langer dan een jaar in functie. Jan Pietersz. Poulenburgh overleed acht maanden na zijn aanstelling en Steven Decker ontving wel zijn commissie, maar vertrok niet naar Spanje. Uiteindelijk werd hij anderhalf jaar na het

¹⁰¹ Elias, *De vroedschap van Amsterdam II*, 875.

¹⁰² Schutte, *Repertorium*, 332.

¹⁰³ Arnaldo Warmont, die in 1657 zijn overleden broer Nicolo opvolgde als consul in Napels.

ontvangen van zijn commissie ontslagen.¹⁰⁴ Dat er geloot werd voor twee consulaten die vrij ver uit elkaar lagen, namelijk in het noorden van Spanje en in het zuiden van Italië, suggereert dat geen van beide consuls afkomstig was uit de plaatselijke handelsgemeenschap. Het feit dat zij beiden in Nederland waren op het moment van hun aanstelling versterkt die gedachte.

Hoewel alle consuls op een bepaalde manier bij de handel betrokken waren, zijn er bij individuele consuls grote verschillen aan te merken. Een aantal consuls had het consulaat nodig voor hun levensonderhoud, terwijl anderen zeer gefortuneerd waren en alsnog geen genoegen namen met hun vastgestelde inkomen. Belangenverstrengeling, bevoordeling van de consul zelf en zijn compagnons was bijna onvermijdelijk. Het is de vraag in hoeverre de kwaliteiten van een kandidaat-consul een rol speelden bij de benoeming. Veeleer kwamen consuls aan hun functie door compagnons, familie of vrienden die een goed woordje voor hen deden, zoals te zien was bij Pietro van der Straten en Samuel Sautijn, en Hendrik Muilman en zijn zoon Alberto. Het valt te betwijfelen of de Staten-Generaal in Den Haag zich een goed beeld konden vormen van een handelaar ver weg in Italië. Wisten de Hoog Mogende Heren bijvoorbeeld dat Samuel Sautijn betrokken was geweest bij illegale graanhandel met Portugal? Het is aannemelijk dat Sautijn dat goed verborgen hield, maar zelfs als de Staten-Generaal het wel wisten, betekende dat nog niet automatisch dat ze hem niet zouden benoemen. Voor hedendaagse oren klinkt dat ronduit vreemd. Een man die het met de wet niet al te nauw neemt, lijkt niet de beste persoon voor een verantwoordelijke functie. Sautijn was echter een invloedrijke handelaar, met de juiste connecties. Dat woog in de zeventiende eeuw zwaar bij een benoeming.

---

¹⁰⁴ Schutte, *Repertorium* , 407.

3. 'WEL ENDE GETROUWELIJK BEDIENT'¹⁰⁵

Het functioneren van de consul

De bevoegdheden van de consul waren vastgelegd in zijn commissie, maar de praktijk zou uitwijzen dat er genoeg ruimte voor vrije interpretatie door de consul was, met alle problemen van dien. Gillis Ouwercx was de eerste consul die ervan beschuldigd werd dat hij buiten zijn boekje ging. Hoewel hijzelf de klachten van de kooplieden afdeed als 'bedroch ende impertinentie', namen de Staten-Generaal ze serieus genoeg om een resolutie uit te vaardigen.¹⁰⁶ Ouwercx weigerde de kooplieden zijn geloofsbrieven te laten zien, omdat ze onderdanen van aartshertog Albertus waren. De kooplieden meenden dat hij op geheime en occulte wegen de goedkeuring van de Venetiaanse senaat had verworven. Daarnaast beschuldigden ze Ouwercx ervan dat hij zich van alles verbeeldde, in het bijzonder over zijn gezag over de handelaren en hun handelswaren.¹⁰⁷ De Staten-Generaal besloten daarop dat nog maar eens vast te leggen dat Ouwercx aangesteld werd als consul in Venetië om de Nederlandse schippers te assisteren,

'ende haere gerechticheyt voor te staen, daervan hij zijnen behoorlijcken salaris soude genieten, gelijk Julio de Francisco tevooren hadde gedaen.' Daarbij werd nadrukkelijk vermeld dat Ouwercx 'zijne commissie nyet en vermach exerceren ende extenderen in eeniger manieren over die coopluyden van dese landen, deselver goederen ende coopmanschappen[...]'.¹⁰⁸

Volgens Van Gelder was de relatie van de directe opvolgers van Ouwercx met de Nederlandse handelsnatie minder problematisch. Waarschijnlijk kwam dat doordat de plichten van de consul duidelijker vastgelegd waren, of doordat Josua van Sonneveldt en Giacomo Stricker minder geneigd zouden zijn hun autoriteit uit te breiden naar de handel van de natie.¹⁰⁹ Daarbij zijn echter twee kanttekeningen te plaatsen. In de eerste plaats was de relatie van Giacomo Stricker met de handelsnatie evenzeer problematisch als bij Ouwercx het geval geweest was. Hij bemoeide zich misschien niet direct met de handelsactiviteiten van de natie, zoals Ouwercx dat wel deed, maar hij hield zich niet aan de bepalingen in zijn commissie en hij was daarbij een grote bron van ergernis voor de schippers die veel meer moesten betalen

---

¹⁰⁵ Brief van Alberto Muilman aan de Staten-Generaal, 28-3-1648, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6906.

¹⁰⁶ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis I*, 56.

¹⁰⁷ 'd'haver anco diverse altre pretensioni et in particolare sopra mercanti et marcantie della natione'; Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis I*, 58.

¹⁰⁸ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis I*, 59.

¹⁰⁹ Van Gelder, *Trading places*, 167.

dan hetgeen ze de consul officieel verschuldigd waren. Aldus bleek meer dan veertig jaar na de problemen met Ouwerx dat de bevoegdheden van de consuls nog steeds niet afdoende waren vastgelegd. Michiel de Ruyter schreef de Staten-Generaal in 1658 namens de Directie van de Levantse handel dat zij verzochten ‘dat een gedrukt reglement mach werden gearresteert tot narichtinge van de respective consuls in Europa, waer naer sij hun sullen hebben te reguleren ende de schippers mogen weten, waarmede jegens hun sullen connen volstaen’.¹¹⁰ De onduidelijkheid over de bevoegdheden van de consul kwam voort uit de veranderende invulling van het ambt. De aanstelling van een consul was van oudsher een handelszaak. Het consulaat diende één doel, namelijk het met raad en daad bijstaan van de schippers en kooplieden die de consul aangesteld hadden. Inmiddels geeft de *Van Dale* als definitie voor een consul ‘vertegenwoordigend gevolmachtigde van een land in het buitenland’. Daaruit blijkt dat de functie sinds de Middeleeuwen sterk veranderd is. Twee belangrijke veranderingen zijn op te merken. Ten eerste dat de consul een diplomatieke rol krijgt, omdat hij een land vertegenwoordigt. Daarnaast, logischerwijs, dat de consul wordt aangesteld door de regering van het land dat hij vertegenwoordigd.

Deze veranderingen gingen niet zonder slag of stoot. De zeventiende-eeuwse kooplieden die voor het eerst te maken kregen met een door de staat aangestelde consul, bleken daar lang niet altijd tevreden mee te zijn. Zij verlangden van een consul dat hij hun handelsbelangen hielp behartigen. In diplomatieke vertegenwoordiging waren ze niet of nauwelijks geïnteresseerd. Zeker niet als ze er extra voor moesten betalen. Daarnaast waren de kooplieden, zoals te zien was bij Johan van Daelhem, lang niet altijd van plan zich te laten opleggen door wie ze zich moesten laten assisteren. In zo’n geval had de door de Staten-Generaal aangestelde consul niets anders te doen dan zich daarbij neer te leggen. Hij kon de kooplieden niet dwingen van zijn diensten gebruik te maken. In de beginperiode van deze nieuwe vorm van consulaat, het tweede decennium van de zeventiende eeuw, bleek dat de aanstelling van een consul door de staat vrijwel nooit zonder slag of stoot ging. Het was duidelijk een periode van overgang voor de betrokken handelslieden, want een halve eeuw later was van dergelijke protesten bij de aanstelling van een consul weinig meer te merken. De Staten-Generaal op hun beurt bleken in de meeste gevallen Oost-Indisch doof voor de klachten van de kooplieden. Bij sommige benoemingen werd gereageerd op het verzoek van een aantal kooplieden, maar degenen die het ermee oneens waren vonden geen gehoor in Den Haag. Een aantal verzoeken om de benoeming van een consul, zelfs wanneer de meerderheid van de kooplieden ter plekke er voorstander van was, werd afgewezen. Er moest daarnaast

---

¹¹⁰ Brief van Michiel de Ruyter aan de Staten-Generaal, 21-2-1658, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6908.

wel heel wat gebeuren voordat de Staten-Generaal actie ondernomen tegen een consul die zich niet hield aan de voorwaarden die in zijn commissie gesteld waren of zich op een andere manier misdroeg, en zelfs dan bleef het waarschijnlijk bij een reprimande. De belangen van de kooplieden werden in een aantal gevallen duidelijk achtergesteld bij die van de Staten-Generaal. Het kwam voor dat de consul zich zo duidelijk misdroeg dat de kooplieden er schade door opliepen, zoals het geval was bij Giacomo Stricker. De Staten-Generaal vonden het belang van de bejaarde consul in dezen echter zwaarder wegen dan dat van de gedupeerde kooplieden die hij hoorde te assisteren.

3.1 *'Van alles prumptelijcke verwittigt'*¹¹¹

De consul als inlichtingenverstrekker

De door de staat aangestelde consul had taken die zijn middeleeuwse voorgangers nooit gehad hadden. Hierbij kreeg de consul een meer diplomatieke rol dan hij voorheen had. Hij werd bijvoorbeeld geacht regelmatig te corresponderen over de gang van zaken in het gebied waar hij verbleef. Volgens Halvard Leira en Iver Neumann waren vroegmoderne staten zelfs geneigd hun inlichtingenverstrekkers in de vreemde tot consul te benoemen.¹¹² Dat had met handel niets te maken. De gemiddelde Nederlandse koopman had er bijvoorbeeld nauwelijks belang bij dat men in Den Haag wist dat de hertog van Modena op Vastenavond een bezoek aan het hof in Florence gebracht had en de volgende dag op jacht zou gaan. Toch bleef de verbondenheid van het ambt van consul met de handel in de zeventiende eeuw. De Staten-Generaal benoemden altijd consuls met een handelsachtergrond. Sterker nog, de meesten bleven na hun aanstelling actief in de handel. Dat leverde uiteraard weer andere problemen op, maar feit is wel dat dit mensen waren die verstand hadden van de handel, die al enige tijd in Italië verbleven, die de taal spraken en de gebruiken kenden. Dat alles was wel degelijk in het belang van de kooplieden.

Van oudsher was het doel van een consul dat hij de handelaren en schippers die hij vertegenwoordigde bij zou staan. Dat bleef de verwachting die Nederlandse schippers en handelaren van hun consul hadden, ook nadat de Staten-Generaal de benoeming van en het toezicht over de functionarissen hadden overgenomen. Van een aantal consuls is bekend dat ze het hunne hebben gedaan om Nederlandse handelaren en schippers bij te staan. 'Ick sal

---

¹¹¹ Brief van Gillis Ouwercx aan de Staten-Generaal, 19-1-1618, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6893.

¹¹² Leira en Neumann, 'The many past lives of the consul', 238.

voor die schippers ende andere geïnteresseerde ondersaeten van U.H.E. mijn uijterste devoir doen om haire betalinge, conform U.H.E. van alles prumptelijcke verwittigt sullen woirden’ schreef Gilis Ouwercx in 1618.¹¹³ Het betrof hier de betaling van Nederlandse schippers en soldaten die betrokken waren bij de expeditie van de graaf van Leeuwenstein.¹¹⁴ Drie maanden later meldde hij dat hij bij de Serenissima had bemiddeld voor de betaling van de schippers die de soldaten van wijlen de graaf van Leeuwenstein vervoerd hadden.¹¹⁵ Volgens Heeringa kwam enkele dagen na Ouwercx Isack Antonio Lus naar Venetië om de schippers die bij de expeditie van Leeuwenstein betrokken waren geweest bij te staan, dit tot ongenoegen van de consul.¹¹⁶ Het wordt uit de brieven van Ouwercx niet duidelijk of de schippers hun betaling gekregen hebben. Evenmin is af te leiden in hoeverre hij nog betrokken was bij het bewerkstelligen daarvan.

Een van de belangrijkste taken van de consul was het helpen van landgenoten die op welke manier dan ook in de problemen geraakt waren. Hendrik Muilman deelde de Staten-Generaal in 1632 het verhaal mee van schipper Jacob Claess. Die was met zijn schip Sant Jacob zonder konvooi onderweg naar Nederland. Onderweg was het schip aangevallen door negen galeien van de koning van Spanje, die de schipper, zijn schip en de lading doorstuurden naar Genua. Muilman ging daarop naar het paleis om te zien wat hij voor de schipper kon doen.¹¹⁷ Het was echter de vraag in hoeverre een consul werkelijk in staat was zijn landgenoten te helpen. Enkele jaren later schreef Muilman dat hij van de doge van Genua mandaat gekregen had om naar de magistraat van de galeien te gaan en de galeislaaf Jacob Abrahams Verhell uit Rotterdam te bevrijden. ‘Soo ben ick terstont aen de galeijen gegaen om den [...] man te verblijden met sijne verkregen vrijheijt’, maar toen hij daar aankwam, kreeg de consul te horen dat Verhell al was overleden.¹¹⁸ Pietro van der Straten liet de Staten-Generaal weten dat hij aan de groothertog van Toscane had ‘geremonstreert’ voor de schipper Frans Claessen, die met De Diamant afkomstig was uit Constantinopel en last had ondervonden van fregatten ‘de wijle twee off drij vande principaelste Reeders van deese fregatten tot Livorno woonen, dat hij hun in eenige maniere soude constringeren tot de restitatie van dit schip ende ladinge, de wijle alles herwaerts gedestineert was, maer hij geeft tot antwoord dat sich in dees gelegentheyt moet neutraal houden’.

---

¹¹³ Brief van Gillis Ouwercx aan de Staten-Generaal, 19-1-1618, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6893.

¹¹⁴ Graaf George Lodewijk van Leeuwenstijn had in naam van de Republiek in voornamelijk Duitsland soldaten geworven om voor de Venetianen tegen de Oostenrijkers te vechten. Deze troepen werden op Nederlandse schepen naar het zuiden vervoerd. Zie: J.C. de Jonge, *Nederland en Venetië* (Den Haag 1852) v.a. 81.

¹¹⁵ Brief van Gillis Ouwercx aan de Staten-Generaal, 20-4-1618, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6893.

¹¹⁶ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis I*, 69.

¹¹⁷ Brief van Hendrik Muilman aan de Staten-Generaal, 17-8-1632, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6902.

¹¹⁸ Brief van Hendrik Muilman aan de Staten-Generaal, 18-6-1639, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6904.

Soms kon een consul niet meer doen dan de schippers van wijze raad voorzien. Tijdens de Eerste Engelse Zeeoorlog liet Giacomo Stricker de Staten-Generaal weten dat hij had ‘kunt gedaen ende gewaerschout alle schippers dat sij op haer hoeden moeten weesen’.¹¹⁹ Drie maanden eerder had hij een soortgelijk bericht gestuurd. Tijdens deze oorlog is duidelijk te merken dat de consuls meer met militaire zaken bezig waren dan voorheen. Een van de weinige brieven die bewaard gebleven zijn van Abraham Casembroot als consul op Sicilië betreft de bewegingen van de Engelse vloot.¹²⁰ De rol van consuls als inlichtingenverstrekker werd belangrijker, omdat ze de Staten-Generaal op de hoogte hielden van de bewegingen van de Nederlandse vloot op de Middellandse Zee. Zo berichtte Pietro van der Straten in september 1652 dat admiraal Jan van Galen was aangekomen.¹²¹ Diezelfde Van Galen raakte ernstig gewond aan zijn been bij de Slag bij Livorno op 14 maart 1653. Toen de vluchtende Engelsen niet meer in te halen waren, keerde Van Galen terug naar Livorno. Daar overleed hij negen dagen later aan zijn verwondingen, in het huis van consul Pietro van der Straten.¹²² Voor het begin van de zeeslag had het huis van de consul afzonderlijke bewaking gekregen, zo schreef de Genuese consul in Livorno aan zijn overheid. Deze wachtpost werd ingetrokken zodra de slag begon.¹²³

De consuls kwamen naast de Staten-Generaal ook in contact met de admiraliteiten, de bevelhebbers van de vloot en hun collega’s in de rest van Italië. Het college ter Admiraliteit van Amsterdam stuurde in ieder geval aan Pietro van der Straten in Livorno en David van den Bogaert in Nice en Villafranca een bijlage gekregen van een resolutie van de Staten-Generaal dat alle oorlogsschepen in de buurt van Italië werden opgetrommeld en onder commandeur Boer naar de Straat van Gibraltar werden gestuurd. Van den Bogaert moest het bericht bekend maken bij de hertog van Savoie.¹²⁴ Een brief van de consul in Napels, Nicolo Warmont, wijst erop dat consuls actief bij de vloot betrokken waren. ‘Hier sijn present vijf Engelsche schepen daer onder 3 fregatten die gemeent hadden ons de navigatij op de Puglia in dees quartiere te ruineren daerin commandeur van Galen op mijn instantij geprovideert heeft’.¹²⁵ Van Galen stuurde zes oorlogsschepen om de handel met Apulië veilig te stellen.

---

¹¹⁹ Brief van Giacomo Stricker aan de Staten-Generaal, 12-7-1652, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6907.

¹²⁰ Brief van Abraham Casembroot aan de Staten-Generaal, 7-2-1653, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6907.

¹²¹ Brief van Pietro van der Straten aan de Staten-Generaal, 9-9-1652, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6907.

¹²² A. J. van der AA, ed., *Biografisch woordenboek der Nederlanden* VII (Haarlem 1862) 21.

¹²³ A.H.L. Hensen, ‘De zeeslag voor Livorno’ *Mededelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome* IV (1924) 246, 250.

¹²⁴ Brieven van Pietro van der Straten aan de Staten-Generaal, 30-6-1652 en David van den Bogaert, 26-6-1652, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6907.

¹²⁵ Brief van Nicolo Warmont aan de Staten-Generaal, 14-1-1653, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6907.

Afb. 4 Slag bij Livorno

Schilderij door Reinier Nooms, waarschijnlijk geschilderd in opdracht van de Amsterdamse kamer van de Directie van de Levantse Handel.

Collectie: *Rijksmuseum, Amsterdam*

De oorlog zorgde in het geval van Pietro van der Straten voor een blijvende verandering in zijn rol als consul. In 1653 werd Van der Straten ingeschakeld om namens de Staten-Generaal bij de groothertog een verzoek in te dienen voor het rekruteren van Toscaanse zeelieden voor de vloot op de Middellandse Zee. Een brief van de Staten-Generaal aan de groothertog in 1660 suggereert dat Van der Straten zijn taken naar tevredenheid heeft uitgevoerd. De Hoog Mogende Heren lieten de groothertog weten dat Van der Straten in het vervolg niet alleen gezien moest worden als consul van de Nederlandse handelsnatie, maar dat hij de belangen van de Republiek zou behartigen op ‘tous autres affaires touchant cest estat’.¹²⁶

Zoals gezegd, werd van de consuls in Italië naast het assisteren van de schippers en handelaren verwacht dat ze regelmatig naar het vaderland zouden schrijven over de gang van zaken in de omgeving. ‘Stronger state control was not solely related to the increasing control over the sending state’s own citizens, but also closely connected to the need for better political intelligence’, zeggen Leira en Neumann. Toen de consulaten werden opgericht, werden correspondenten in den vreemde vaak tot consul benoemd, waarmee ze een

---

¹²⁶ H. Th. van Veen en A.P. McCormick, *Tuscany and the Low Countries. An introduction to the sources and an inventory of four Florentine libraries* (Florence 1985) 24.

gecombineerde politieke, economische en representatieve functie kregen.¹²⁷ Voor dat laatste heb ik voor de Nederlandse consuls in Italië geen bewijs gevonden. Uit de commissie van Ouwerx blijkt echter duidelijk dat hij geacht werd de Staten-Generaal op de hoogte te houden van de gebeurtenissen in Italië. Deze bepaling was niet opgenomen in de commissie van Johan van Daelhem. Het verschilde per consul hoeveel werk hij maakte van zijn rol als correspondent. Op dit terrein viel over Ouwerx weinig te klagen. Hij schreef bij tijden bijna wekelijks naar de Republiek. De meeste van deze berichten hadden betrekking op oorlogen en troepenbewegingen. ‘Ende ijegenwoirdich gaet de fame dat de ruijtere van dese sig[ria] sterck is 2500 perden’ schreef Ouwerx in januari 1616. En in juni 1618 meldde hij dat ‘van die 12 hollansche ende 8 engelsche schepen en is noch geen andere tijdinge als dat die selve in de Stret van Gibbeltie sijnen geassalteert van eijnige Spaensche gallionen’.¹²⁸ Volgens Van Gelder moet Ouwerx direct na zijn aankomst in Venetië een netwerk van informanten opgezet hebben. Klaarblijkelijk heeft dit netwerk goed gefunctioneerd, want Ouwerx bleek uitstekend op de hoogte van de gebeurtenissen in en om Italië.¹²⁹

De informatie die de consuls naar de Republiek stuurden, bleek in een aantal gevallen allesbehalve compleet. Pietro van der Straten schreef in juli 1644 uit Livorno over paus Urbanus VIII dat men aannam ‘dat sijn leven seer naer het eijnde gaet’. Geen van de consuls liet de Staten-Generaal weten dat de Paus twaalf dagen later ook daadwerkelijk was overleden, totdat Josua van Sonneveld halverwege augustus uit Venetië schreef dat ‘de Cardinalen den dertienden deses int Conclave sijn opgesloten geworden’. Over het verdere verloop van het conclaaf en de verkiezing van Innocentius X op 15 september werd vervolgens niets geschreven.¹³⁰ Pietro van der Straten schreef in 1652 over de hertogen van Parma en Mantua dat ‘dees Prinsen scheijnen eenich miscontentement tegens sijn Heijlicheijt ende Republica van Luca te hebben en naer het sich laet aensien wel eenige rumoeren in Italia mochten ontstaen, en sal ’t sijndertijt niet manqueren uwe Ho.Mo. geraqualieert te houden vant geene tot mijnder notitie sal comen’.¹³¹ In zijn volgende brieven repte hij echter met geen woord over de hele kwestie.

Van Josua van Sonneveld ontvingen de Staten-Generaal lange en bijzonder bloemrijk geformuleerde brieven. ‘Alhier in Italien staen de saken alnoch geheel dubieus,’ schreef hij in

---

¹²⁷ Leira en Neumann, ‘The many past lives of the consul’, 238.

¹²⁸ Brieven van Gillis Ouwerx aan de Staten-Generaal, 22-1-1616 en 20-7-1618, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6890.

¹²⁹ Van Gelder, *Trading places*, 167.

¹³⁰ Brief van Pietro van der Straten aan de Staten-Generaal, 17-7-1644, NA, SG, 1.0.02, inv. nr. 6905; brief van Josua van Sonneveld aan de Staten-Generaal, 19-8-1644, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6905.

¹³¹ Brief van Pietro van der Straten aan de Staten-Generaal, 18-3-1652, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6907.

februari 1642, en in augustus van dat jaar: ‘Italia gaet swanger met verscheydenheden van humeuren, die d'een off d'ander tijt en mach schien seer haest sullen mogen werden gebaert’.¹³² Sonnevelt sprak in zijn brieven niet alleen over Venetië, maar ook over de berichten die hem ter ore gekomen waren uit Turkije, uit het Duitse Rijk en uit Frankrijk. Over het algemeen waren de consuls in Venetië de meest actieve correspondenten. Gillis Ouwercx kweet zich uitstekend van zijn taak als inlichtingenverstrekker, maar het kwam vaak genoeg voor dat hij langere tijd niets stuurde, omdat er naar eigen zeggen niets te vertellen viel. Gillis Reyniers, Francisco van der Straten en Hendrik Muilman gaven ieder nagenoeg dezelfde verklaring voor het lange tijd uitblijven van brieven: ‘en is hier niets besonders gepasseert’ of ‘hier passeert weijnigh’.¹³³ Van andere consuls is in het geheel geen correspondentie overgebleven. Dat betekent niet perse dat ze niet geschreven hebben. Waarschijnlijk is de correspondentie uit Apulië, Ancona en Sardinië in een ander archief beland of anderszins verloren gegaan. Daardoor is het moeilijk een beeld te scheppen van de activiteiten van de consuls in deze plaatsen. Het is goed mogelijk dat consuls zelf bepaalden wat de Staten-Generaal belangrijk nieuws zouden vinden en wat onvermeld kon blijven. In de commissie van Gillis Ouwercx werd hem opgedragen de Staten-Generaal ‘van tijt tot tijt met alle occasiën te adverteren van ‘tgene hij sal vernemen den dienst van den lande te importeren.’¹³⁴ Helaas is er uit de tijd van de oorlog met de Engelsen geen correspondentie overgeleverd van de consul in Sardinië. Sardinië lag zo centraal in de Middellandse Zee, dat het de uitgelezen plaats zou zijn om inlichtingen te verzamelen over de Engelse vloot. Daarbij moet wel de kanttekening geplaatst worden dat het de vraag is of er tussen 1652 en 1655 een consul was op Sardinië. Wanneer de in 1648 aangestelde Hendrik Gerritsz. vertrok, overleed of ontslagen werd, is onbekend.¹³⁵

Zeker in oorlogstijd hadden de Staten-Generaal belang bij een goed functionerend inlichtingennetwerk. Het kwam dikwijls voor dat meerdere consuls maandenlang niets van zich lieten horen. Daarentegen valt het tijdens de Eerste Engelse Zeeoorlog op dat vrijwel alle consuls actief corresponderen met de Staten-Generaal. Aan het begin van de jaren 1670 kwam de oorlog wel naar voren uit de correspondentie van een paar consuls, maar het was niet zo als in 1652-1654 dat van vrijwel alle consuls iets vernomen werd. Het is mede daarom goed dat de Staten-Generaal in Italië meer correspondenten hadden dan alleen de consuls. De Liassen

---

¹³² Brieven van Josua van Sonnevelt aan de Staten-Generaal, 28-2-1642 en 8-8-1642, ‘Brieven van den consul Sonnevelt’ *Kroniek van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht* (17) 1861, 415-417.

¹³³ Brief van Hendrik Muilman aan de Staten-Generaal, 29-6-1647, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6906; brief van Francisco van der Straten aan de Staten-Generaal, 24-8-1641, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6904.

¹³⁴ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis* I, 52.

¹³⁵ Na Gerritsz. werd pas in 1710 weer een consul op Sardinië aangesteld.

Italië bevatten een aantal brieven van anderen, met inlichtingen over Italië, zoals de brief die in het najaar van 1616 uit Venetië verstuurd werd, waarin vermeld staat dat

‘Den Hertoch van Savoien wordt bangsticht. Den Hertoch van Mantua is onderdruckt onder den schijn van protectie oft bescherminge. Ende den Ertshertoge Ferdinandus is verweckt ende gefermenteert oft opgeroyt door de Spangiaerden ten oorloghe jegens de serenissime republijke, ende sylieden en houden niet op van hem te dissuaderen om tot eenich accordt te verstaen.’¹³⁶

Er zijn meer brieven net als deze ongesigneerd, waardoor het vrijwel onmogelijk te achterhalen is wie de schrijver geweest moet zijn. Een goed voorbeeld van een correspondent van de Staten-Generaal in Italië die geen consul was, is Isack Antonio Lus. Lus was naar Italië gestuurd om de bij de expeditie van de graaf van Leeuwenstein betrokken schippers bij te staan. Daarnaast stuurde hij vele brieven naar de Republiek over de politieke situatie in Italië.¹³⁷

3.2 Geliefd of verguisd: de reputatie van een consul

Het beeld dat door brieven van handelaren en van de consuls zelf van het functioneren van een consul geschapen wordt, is overwegend negatief. De consul komt in de meeste gevallen naar voren als een man die enkel met zijn eigen belang bezig was, en die de mensen die hij bij moest staan moedwillig dwarszat als hem dat uitkwam. Men kan zich afvragen of het eigenlijk mogelijk was dat een consul zich populair maakte bij de handelaren die hij vertegenwoordigde. Hij had in een aantal gevallen de publieke opinie al vanaf zijn aanstelling tegen zich. Het feit dat consuls voor een groot deel uit de plaatselijke handelsgemeenschap gekozen werden, werkte automatisch in de hand dat de concurrenten van de nieuwe consul het oneens waren met zijn aanstelling. Datzelfde gold voor de relaties van consuls onderling. In een aantal gevallen waren zij elkaars directe concurrenten op de handelsvloer. Van enige samenwerking moest niet al teveel verwacht worden. Eigenlijk was de plaatselijke overheid de enige die een consul onbevooroordeeld kon ontvangen. Dat neemt overigens niet weg dat een aantal consuls er inderdaad met de pet naar gooiden, of, erger nog, hun macht misbruikten. Dat consuls geneigd waren hun eigen gang te gaan is overigens minder vreemd dan het mogelijk klinkt. Er moet meegenomen worden dat de communicatie met het

---

¹³⁶ Brief van een onbekende schrijver aan de Staten-Generaal, 23-?-1616 (waarschijnlijk najaar), NA, SG, 1.01.02 inv. nr.6890.

¹³⁷ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis I*, 69.

vaderland, evenals de besluitvorming in de verschillende overheidsorganen van de Republiek, soms hopeloos traag was. Een consul kon bij tijd en wijle niet anders dan zelf een besluit nemen, omdat wachten op bevelen uit Den Haag veel te lang zou duren. Dit verklaart eveneens (ten dele) de trage reactie van de Staten-Generaal op klachten over het functioneren van de consuls.¹³⁸

3.2.1 Afgunst of achting: consuls onder elkaar

Meermaals refereerden consuls in hun brieven naar het vaderland aan hun collega's in andere Italiaanse steden. Uit die opmerkingen blijkt dat niet alle consuls een even innige verhouding hadden als de familie Van der Straten-Sautijn. Er bleek veel afgunst te bestaan. De belangrijkste oorzaak voor onenigheid tussen de consuls in de drie oudste consulaten lag waarschijnlijk bij het grote verschil in de wijze van betaling. De consuls in Venetië en Livorno voelden zich verongelijkt omdat hun collega in Genua een percentage betaald kreeg, dat in principe veel hoger kon oplopen dan de twee of vier dukaten per schip waar zij het mee moesten doen. Toch werd ook vanuit Genua geklaagd. In 1645 schreef Hendrik Muilman over Francisco van der Straten in Livorno dat 'die al meer als twintich maenden tevoren ongeluckich in syne sonden versmoert is.'¹³⁹ Nergens in zijn brief legde Muilman uit wat hij precies met die zonden bedoelde. Daarna schreef hij over Francisco's broer Pietro dat

'die mits sijne jonge jaren ende corten tyt, die hij in Italia geresideert heeft, de experiënti, gelegentheyt ende autoriteyt niet can hebben van aldaer de Geünieerde Provinciën ende ingesetene van dien soodanige eere, assistenti ende dienst te connen doen, als ick sonder roem binnen dese groote, vermaerde stat gedaen hebbe ende noch genegen ben te doen, meer uut affeckti van mijn vaderlant ende om te conserveeren de goede renomnee, die ick nu hier in sooveel jaren vertrouwe vercregen te hebben, dan om mijn particulier proffijt[...]'¹⁴⁰

Deze uitspraak is in de eerste plaats bedoeld om te laten zien hoe geschikt Muilman zelf voor zijn functie was (veel geschikter dan de jonge Pietro) en hoe goed hij die de afgelopen jaren had uitgevoerd. Daarbij komt dat Pietro van der Straten bij het aanvaarden van zijn ambt waarschijnlijk ouder was dan Muilmans zoon en opvolger Alberto. Uit de brief die de Staten-Generaal in 1660 naar de groothertog van Toscane stuurden, blijkt dat de Hoog Mogende Heren het grootste vertrouwen hadden in Pietro

¹³⁸ Black, *A history of diplomacy*, 97.

¹³⁹ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis I*, 134.

¹⁴⁰ Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis I*, 135.

van der Stratens, die toen al zeventien jaar in functie was als consul. Zijn in 1646 door Muilman genoemde gebrek aan ervaring en autoriteit, als hij dat toen al had, bleek geen belemmering. Het is daarbij de vraag of Muilman echt problemen met de Van der Stratens als consuls had. Uiteindelijk was hijzelf op soortgelijke wijze aan zijn consulaat gekomen. Toch was er reden genoeg voor afgunst. De Van der Stratens waren Muilmans concurrenten in de handel. Daarbij waren ze waarschijnlijk rijker en succesvoller dan hij.

Afb. 5. Pietro van der Stratens op 24-jarige leeftijd. Portret door Cornelis van Dalen
Collectie: Rijksmuseum, Amsterdam

Bij Nicolo Warmont, consul in Napels, lagen de zaken anders dan bij Muilman. Hij beklagde zich op een heel andere manier over zijn collega in de Apulië, Cosmo van Bourgoigne:

‘Cosmo van Bourgonje, die sich jegenwoordich in Neerlandt bevin[dt], sijnde van hier in pellegrimsklederen vertrocken, sich nijt gecontenteert heeft met de faveure hem door uwe Ho.Mog gedaen, mits hem als Consul van de Puglia te stellen, waermede noijt te vreden is geweest, maer altijt gesocht, boven sijne commissie sich consul te maecken van ’t gantsche rijck, daer toe ja geen van alle de gelegentheijt oijt gehadt heeft, om de natie ergens in te kunnen voorstaen’.¹⁴¹

¹⁴¹ Brief van Nicolo de Warmont aan de Staten-Generaal, 30-12-1653, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6907.

In de bronnen is over Cosmo van Bourgoigne hoe dan ook niets terug te vinden: er is geen enkele brief van hem bewaard gebleven. Evenmin hebben schippers of kooplieden hun beklag over hem gedaan bij de Staten-Generaal. Zonder deze ene opmerking van Warmont was er niets over hem overgeleverd. Het blijft speculeren, in hoeverre Warmont met zijn klacht de waarheid vertolkte. Het is mogelijk dat Van Bourgoigne zich echt had misdragen, maar dat is onmogelijk vast te stellen zonder enig bronnenmateriaal. Het is echter evengoed mogelijk dat Warmont zich bedreigd voelde door de aanwezigheid van een consul zo dichtbij Napels, en met deze brief een poging deed zichzelf op de voorgrond te brengen terwijl hij zijn 'rivaal' in kwaad daglicht stelde. Zijn eigen commissie was in 1649, een jaar na zijn aanstelling, uitgebreid tot het hele koninkrijk Napels met uitzondering van Apulië. Feit is wel dat van Warmont veel meer te vinden is dan van zijn tegenhanger in Apulië. Cosmo van Bourgoigne ontving twee maanden na deze brief van Warmont zijn tweede commissie als consul in Apulië. Voor zover bekend is er geen enkele brief van hem bewaard gebleven, dus het is erg moeilijk te achterhalen hoe hij zich van zijn taak gekweten heeft. Na zijn vertrek is er in Apulië nooit meer een Nederlandse consul aangesteld. Het consulaat in het koninkrijk Napels bleef voortbestaan. Aangezien Apulië daar onderdeel van uitmaakte, klinkt het logisch dat de taken van de consul in Napels zijn uitgebreid naar het gehele koninkrijk na het vertrek van Bourgoigne.

Naast alle afgunst en klachten was er evenwel samenwerking, zij het niet altijd vrijwillig. De Staten-Generaal droegen Gillis Ouwercx en Lenaert Engelbronner op dat ze goed met elkaar moesten corresponderen. Daarnaast stond Pietro van der Straten tijdens de Eerste Engelse Zeeoorlog in ieder geval in contact met Giacomo Stricker in Venetië en Abraham Casembroot in Messina.¹⁴² Er moeten meer contacten over en weer geweest tussen verschillende consuls (dat geldt zeker voor Pietro van der Straten en Samuel Sautijn, die per slot van rekening zwagers en compagnons waren), ook buiten Italië, maar daar is voor zover bekend niets van bewaard gebleven in de vorm van correspondentie.

3.2.2 De consul in de publieke opinie

Consuls maakten zich niet altijd even populair bij de landgenoten die ze moesten vertegenwoordigen. De Nederlandse handelsnatie werd opgescheept met een consul die het merendeel van hen niet wilde hebben. Ze hadden geen zeggenschap over deze persoon en ze konden hem niet ontslaan als hij niet aan hun verwachtingen voldeed. Tegelijkertijd werden ze

---

¹⁴² Brieven van Pietro van der Straten aan de Staten Generaal, 11-9-1652 en 8-9-1653, NA, SG, 1.01.02 inv. nr. 6907.

wel geacht te betalen voor zijn levensonderhoud. Het is geen wonder dat er spanningen ontstonden. Tenminste twee consuls in Genua werden tijdens hun consulaat het slachtoffer van geweld. Hendrik Muilman was volgens schipper David Pietersz. de Vries in het najaar van 1618 ‘met een dagge in sijn zijde ghesteecken.’ Volgens De Vries zou Muilman zelf wel het beste geweten hebben waarom hij aangevallen was. Meer informatie was er niet te vinden over de kwestie. Muilman refereerde er zelf niet aan in zijn brieven aan de Staten-Generaal. Over het algemeen had men over zijn functioneren als consul weinig te klagen, dus het is mogelijk dat de steekpartij geen betrekking had op zijn werkzaamheden als consul.

Muilman bracht het er in ieder geval beter vanaf dan Samuel Sautijn. Sautijn was al achterin de zestig, behoorlijk op leeftijd voor de zeventiende eeuw, toen hij in 1661 werd vermoord.¹⁴³ De vermoedelijke moordenaar was Adriaan Schepels, een in Genua woonachtige Nederlander. Sautijn was betrokken bij zoveel handeltjes, ook louche, dat hij onderweg een aantal vijanden gemaakt moet hebben. Het geeft te denken dat hij (waarschijnlijk) door een landgenoot vermoord werd. De eerste berichten over de moord stammen uit 1666 en zijn allesbehalve gedetailleerd. Als men de vertaalde brief van de doge van Genua uit dat jaar moet geloven, kwam Sautijn op nogal ellendige wijze om het leven. De doge schreef dat hij het bericht van de moord ‘met groot sentiment geapprehendeert [had], niet alleen in regartt van de atrociteit van twarcken als van sijn qualiteijten.’¹⁴⁴ In 1666, vijf jaar na de moord dus, werd door de doge van Genua om rechtsvervolging voor de vermoedelijke moordenaar Adriaan Schepels gevraagd. Uit de brieven blijkt niet of Schepels verantwoordelijk was voor de dood van Samuel Sautijn. Zijn naam komt na 1666 niet voor in de bewaard gebleven brieven.

Over de relatie van de consuls met de lokale Italiaanse overheden is vrijwel niets bekend, hoewel deze laatsten vrijwel altijd hoog opgaven van de kwaliteiten van vertrekkende consuls. Op een zeker moment na zijn aanstelling moest de nieuwe consul zijn geloofsbrieven aanbieden aan de plaatselijke overheid, bijvoorbeeld de doge in Venetië of de groothertog van Toscane voor Livorno. Dit was in wezen slechts een formaliteit. Er kon vrij veel tijd verstrijken tussen de benoeming van een consul door de Staten-Generaal en zijn erkenning door de plaatselijke overheid. Bij Johan van Daelhem duurde dit bijvoorbeeld drie

---

¹⁴³ Het is dus onmogelijk dat Sautijn in 1665 een monopolie had op de export van marmeren vloertegels van de vorst van Massa, of dat hijzelf in 1666 enorme bedragen verrekende bij de Amsterdamse wisselbank. Toch meende Elias dat Sautijn pas in 1672 overleed en tot die tijd in de handel actief was. Het moet hier dus om persoonsverwisseling gaan. Samuel Sautijn deelde zijn voornaam met zijn oudste zoon. Mogelijk heeft die het handelshuis van zijn vader na diens overlijden overgenomen.

¹⁴⁴ Brief van Cesare Durazzo aan de Staten-Generaal (vertaald), 18-5-1666, NA, SG, 1.01.02., inv. nr. 6910.

maanden.¹⁴⁵ Er konden problemen ontstaan bij het ontbreken van geloofsbrieven. Dat ondervond Cornelio Berck, die in 1625 na drie nagenoeg consul-loze jaren aangesteld werd in Livorno. De doge of de hertog liet echter in de regel de Staten-Generaal weten bijzonder ingenomen te zijn met de nieuwe consul. Groothertog Ferdinando II van Toscane schreef in 1644 dat hij het bericht over de benoeming van Pietro van der Straten in de plaats van zijn broer met veel genoegen ontvangen had.¹⁴⁶ Zijn opvolger Cosimo III prees in 1672 Francisco van Heuckelom om zijn kwaliteiten en geschiktheid.¹⁴⁷ Dat wijst er op dat er geen grote moeilijkheden geweest zijn. Er is in ieder geval een uitzondering op die regel te vinden. Van diplomatieke onschendbaarheid was nog geen sprake in de zeventiende eeuw. Pietro van der Straten werd in 1654 op last van de regering van Toscane gevangen gezet. De precieze aanleiding is niet bekend, maar het had iets te maken met de oorlog met de Engelsen. Volgens Godefridus Hoogewerff was Van der Straten gevangen gezet omdat hij de neutraliteit van het groothertogdom Toscane in gevaar gebracht had.¹⁴⁸ Het is niet aannemelijk dat Van der Straten lange tijd in de gevangenis heeft moeten doorbrengen. Uit niets is af te leiden dat deze kwestie gezorgd heeft voor problemen tussen de Republiek en het groothertogdom. Evenmin was de relatie van de groothertog met Van der Straten verzuurd. De groothertog maakte graag gebruik van de expertise van de Republiek op het gebied van water. Rond 1670 verkocht Cosimo III Pietro van der Straten een stuk land voor een schijnbedrag, met de enige voorwaarde dat hij het droog moest leggen. Van der Straten probeerde het, maar de poging mislukte omdat zijn burens weigerden mee te werken. Daardoor was hij gedwongen het land terug te geven aan de groothertog.¹⁴⁹

Tussen de consuls waren grote verschillen in functioneren. Volgens Hoogewerff had Pietro van der Straeten het ambt van consul ‘door zijn overwicht ter plaatse tot ongekend aanzien gebracht, hoewel er zeker meer ijverige en belangelooze ambtsdragers zijn geweest dan hij.’¹⁵⁰ Dat laatste valt ten zeerste te betwijfelen. Een volstrekt belangelooze consul was in de zeventiende eeuw een uiterst zeldzame verschijning. Belangenverstremming was vrijwel onvermijdelijk zolang de Staten-Generaal consuls koos uit het midden van de handelsgemeenschap. Er waren consuls als Hendrik Muilman en Arnoldo Warmont, die hun

---

¹⁴⁵ Engels, *Merchants, interlopers, seamen and corsairs*, 127.

¹⁴⁶ ‘L’elezione, che hanno fatto L’E.E.W. di Pietro Wanterstraten al Consolato in Livorno in luogo di Francesco suo fratello è soata da me sentita con molto gusto; Brief van Ferdinando II, groothertog van Toscane, aan de Staten-Generaal, 24-6-1644, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6905.

¹⁴⁷ Brief van Cosimo III, groothertog van Toscane, aan de Staten-Generaal, 2-8-1672, NA, SG, 1.01.02, inv. nr. 6911.

¹⁴⁸ Hoogewerff, ‘De Nederlandsch-Duitsche gemeente’ 166.

¹⁴⁹ Van Veen en McCormick, *Tuscany and the Low Countries*, 42.

¹⁵⁰ Hoogewerff, ‘De Nederlandsch-Duitsche gemeente te Livorno’, 170.

taken uitstekend uitvoerden, over wie zelden of nooit geklaagd werd. Zij waren echter eerder de uitzonderingen dan regel. Dat betekende niet perse dat een consul over wie wel geklaagd werd, noodzakelijk al zijn taken verzaakte. Gillis Ouwercx was allesbehalve populair bij de mensen die hij moest assisteren, mede omdat hij zijn ambt gebruikte om hen tegen te werken en zo zijn eigen zaken te bevorderen. Toch kweet hij zich uitstekend van zijn taak als inlichtingenverstrekker. Geen enkele consul schreef zo veel en zo geregeld naar de Republiek. Giacomo Stricker was evenmin geliefd als Ouwercx. Het belangrijkste verschil tussen de twee was dat de Staten-Generaal het opnamen voor Ouwercx en vrijwel doof leken voor alle klachten die over hem geuit werden, terwijl ze op zich wel accepteerden dat Stricker zijn ambt niet naar behoren uitvoerde. Alsnog was het resultaat hetzelfde: er gebeurde niets.

CONCLUSIE

Het Nederlandse consulaat in Italiaanse havensteden kreeg in de zeventiende eeuw een nieuwe invulling. In dit onderzoek is een beeld geschetst van de veranderingen die doorgevoerd werden vanaf 1612. De grote vraag daarbij was in hoeverre het consulaat, voor het eerst als vertegenwoordigend orgaan van een staat, naar behoren functioneerde. Daarbij is gekeken naar de verwachtingen die de staat enerzijds en de Nederlandse schippers en handelaren in Italië anderzijds van het consulaat hadden.

De uitspraak *Diplomacy is to do and say the nastiest things in the nicest way* bleek niet alleen van toepassing op diplomatiek taalgebruik, maar ook op de manier waarop de Staten-Generaal de zeggenschap over het consulaat overnamen aan het begin van de zeventiende eeuw. Het beeld dat op het eerste gezicht ontstaat, is dat van een overheid die reageert op de wensen van haar onderdanen. In een aantal gevallen was dat inderdaad zo, maar men moet niet uit het oog verliezen dat het daarbij maar een beperkt deel van de betrokken onderdanen betrof. De meeste van de Nederlandse handelaren en schippers in Italië hadden geen behoefte aan een door de Staten-Generaal aangestelde consul, net zoals ze geen behoefte hadden aan een geotrooieerde compagnie voor de handel op de Levant. Deze handelaren en schippers hadden hun eigen verdiensten hoger in het vaandel staan dan solidariteit met een andere schipper die zonder de bescherming van een door de lastgelden betaald konvooi zou worden lastiggevallen door kapers. Mogelijk wilden ze zelf wel in een konvooi varen – het kwam ook voor dat Nederlandse schepen zonder begeleiding naar de Republiek vertrokken, maar ze wilden er in ieder geval niet voor betalen.

De overname van het consulaat door de Staten-Generaal verliep niet zonder problemen. In Livorno werd gepretendeerd dat er niets veranderde, maar niets was minder waar. Matheo Bonado kreeg te horen dat hij de voorgaande tien jaren gedoogd was als consul, terwijl de Staten-Generaal zich in werkelijkheid nooit met het consulaat bemoeid hadden voor 1612. Veel handelaren moesten niets weten van een door de staat aangestelde consul. In plaats daarvan wilden ze alles houden zoals het geweest was. Ze konden niet gedwongen worden gebruik te maken van de diensten van de officiële consul van de Republiek, en zeker in het eerste decennium na 1612 gebeurde het nog regelmatig dat een ander consul werkzaam was als consul naast degene die de Staten-Generaal aangesteld hadden. Naarmate het idee dat de Staten-Generaal de zeggenschap over het consulaat hadden goed en wel ingeburgerd was, verdwenen deze officieuze consuls uit beeld. Dat betekent echter niet dat daarmee alle problemen opgelost waren. Er bleek in de praktijk een aanzienlijke discrepantie te bestaan

tussen de verwachtingen die de handelaren en schippers van het consulaat hadden en de verwachtingen die de staat had. De kooplieden en schippers verwachtten van een door de Staten-Generaal aangestelde consul dat hij precies hetzelfde zou doen als hun eigen consuls voorheen deden, en voor precies hetzelfde bedrag. Hij moest hun belangen behartigen bij de plaatselijke overheid en hen bijstaan in rechtszaken, mocht dat nodig zijn. De rol van de consul veranderde echter op het moment dat hij zijn bevoegdheden van de Staten-Generaal ontving. Zijn bezigheden werden aanzienlijk uitgebreid. Hij was niet enkel meer de vertegenwoordiger van een groep handelaren. Zijn werkzaamheden waren niet langer strikt handelsgerelateerd. Hij werd het officiële aanspreekpunt van de Republiek in de havenstad waar hij gevestigd was. Naast het bijstaan van handelaren en schippers verwachtten de Staten-Generaal van de consul dat hij nauwkeurig zou bijhouden welke schepen aanmeerden en dat hij deze informatie regelmatig naar de Republiek zou sturen. Verder werd hij geacht hen op de hoogte te houden van alle nieuws met enige relevantie voor de staat dat hem in Italië ter ore kwam. Op zich hoefden deze verwachtingen van de Staat enerzijds en van de handelaren anderzijds elkaar niet te bijten, maar in de praktijk bleek dat wel te gebeuren. Aangezien de consuls verantwoording schuldig waren aan de Staten-Generaal, spreekt het bijna voor zich dat ze meer werk maakten van de taken die ze op last van de staat uitvoerden.

Verandering vergt tijd, dat bleek ook bij de introductie van het consulaat onder gezag van de Staten-Generaal. Het lijkt er niet op dat iemand van te voren bedacht heeft hoe het consulaat precies vorm moest krijgen. Dat gold met name voor de betaling van de consul. De Staten-Generaal weigerden de consuls een vast salaris te betalen. De consul was voor zijn eigen levensonderhoud en dat van zijn gezin enerzijds afhankelijk van het deel van de lastgelden dat hem toegewezen werd in zijn commissie en anderzijds van hetgeen hij door zijn eigen nevenactiviteiten verdiende. Dat principe bleek vanaf het begin problematisch. In de eerste plaats waren sommige consuls zodanig afhankelijk van de lastgelden, en in bredere zin van alle mogelijkheden die ze zagen om geld bij de handelaren en schippers te innen, dat ze geld vroegen waar ze geen recht op hadden. Dit zette kwaad bloed bij de handelaren, die meermalen tevergeefs klaagden bij de Staten-Generaal. Daarnaast bracht het de consul in een lastige situatie wanneer, wat dikwijls voorkwam, de schippers alle mogelijke middelen aanwendden om het betalen van het lastgeld te voorkomen. Al met al was het allerminst een betrouwbare bron van inkomsten. De consul had weinig meer dan zijn eigen nevenactiviteiten om op terug te vallen in het geval dat er te weinig lastgeld binnenkwam. Alle consuls waren naast hun ambt betrokken bij de handel, hoewel sommigen de opbrengsten ervan harder nodig hadden dan anderen. Ook dat zette kwaad bloed bij de andere kooplieden. Het was niet

noodzakelijk zo dat iedere consul zijn macht misbruikte, maar het ontbreken van een vast salaris bracht op dat gebied zijn eigen risico's mee.

Het was niet duidelijk wie de precieze zeggenschap over het consulaat hadden. Volgens Van der Zwan en Kersten was het de Directie van de Levantse Handel die de instructies voor de consul vastlegde en bepaalde hoeveel hij betaald kreeg. In Italië bleek de Directie echter weinig te vertellen te hebben over het consulaat. Toen Cornelio Berck om opslag vroeg, deed de Directie een advies aan de Staten-Generaal. Ze kon zelf geen besluit nemen. In 1658 diende Michiel de Ruyter namens de Directie bij de Staten-Generaal een verzoek in om duidelijkere richtlijnen voor het consulaat. Ook dat kon de Directie niet zelf regelen. De benoeming van een consul was evenmin in handen van de Directie van de Levantse Handel. Het waren de Staten-Generaal die de uiteindelijke beslissing moesten nemen. De Staten van Holland hadden het overwicht bij benoemingen, zoals bleek in 1673 toen de door hen gewenste benoeming van Henrico Weert binnen twee dagen door de Staten-Generaal werd aangenomen. Het is daarbij de vraag in hoeverre de gemiddelde Nederlandse handelaar in Italië het gezag van de Directie accepteerde. De Directie, bestaande uit zeven van de rijkste Amsterdamse handelaren, was niet bepaald onpartijdig. Deze handelaren hadden, zoals te verwachten viel, hun eigen belangen bij de benoeming van een consul. Het valt op dat tenminste op twee momenten na 1612 de plaatselijke Italiaanse overheid een consul benoemde voor de Nederlandse handelaren: Hendrik Muilman rond 1618 in Genua en Giacomo Stricker in 1648 in Venetië. In beide gevallen werd deze benoeming bevestigd door de Staten-Generaal. Het klinkt echter onwaarschijnlijk dat de Staten-Generaal de inmenging van een externe instantie bij de benoeming van hun functionarissen zouden accepteren, zeker toen ze al dertig jaar lang zelf hun consuls benoemd hadden.

De goede uitvoering van het consulaat werd verder bemoeilijkt door de onduidelijke commissie die de consuls ontvingen. Gillis Ouwercx werd vrij kort na zijn aanstelling, na protest van een deel van de Nederlandse natie in Venetië, door de Hoog Mogende Heren op de vingers getikt. Hij kreeg te horen dat hij de bepalingen in zijn commissie op geen enkele manier mocht uitbreiden. Daarmee was de onduidelijkheid echter niet de wereld uit. In 1658, bijna vijftig jaar nadat de Staten-Generaal voor het eerst een consul hadden benoemd, bleek nog steeds niet goed vast te liggen wat de consul moest doen en wat de handelaren en schippers van hem konden verwachten. De door de Staten-Generaal verstrekte commissie bood behoorlijke speelruimte. De consul werd bijvoorbeeld geacht de Staten-Generaal op de hoogte te houden van de nieuwtjes uit de regio die van staatsbelang waren. In de praktijk verschilde de precieze invulling daarvan per persoon. Gillis Ouwercx schreef bij tijden

wekelijks en daarmee was hij een uitzondering. Tegelijkertijd is er van de consuls in Ancona, Apulië en Cagliari (Sardinië) geen enkele brief bewaard gebleven. Tussen de consuls onderling bestonden grote verschillen: van schatrijk tot nagenoeg armlastig, van jong tot stokoud, van plichtsgetrouw tot in het beste geval nonchalant. De verzamelde consuls bleken een even bont gezelschap te vormen als de handelsnatie waaruit ze afkomstig waren. Het enige dat ze gemeen hadden, was hun handelsachtergrond. Zoals gezegd, had het aanstellen van een handelaar tot consul voor zijn concurrenten zijn voor- en nadelen. Enerzijds betekende het dat de consul ervaring in de handel had en de gewoontes kende van de stad waar hij werkzaam was. Anderzijds was het risico van belangenverstrengeling des te groter, zeker bij de consuls die behoorden tot de kleine groep van echt machtige kooplieden. Deze machtige kooplieden maakten van het consulaat een soort familiebedrijf, wat hun zaken uiteraard ten goede kwam. Er is een opvallend verschil in vermogen tussen de consuls in Venetië enerzijds en in Livorno en Genua anderzijds. In de laatste twee steden waren het dikwijls de rijksten en machtigsten die een consulaat toebedeeld kregen. Tegelijkertijd werd vanuit deze steden het meest gevraagd om betere betaling voor het consulaat. In Venetië daarentegen, waar de meeste consuls van het consulaat afhankelijk waren voor hun levensonderhoud, bleef de betaling van twee dukaten vaststaan tot zeker 1650.

Voornamelijk door deze verschillen in betaling vierden jaloezie en afgunst hoogtij onder de consuls. Uit de bronnen komen deze consuls naar voren als mensen die, waar het niet hun directe familie of compagnons betrof, met enige moeite tot samenwerking bewogen moesten worden. Over het algemeen voerden ze tenminste een deel van hun taken naar behoren uit, maar in veel gevallen bleef er genoeg te klagen. Van Gillis Ouwercx en Pietro van der Straten werden gezegd dat zij hun macht misbruikten om er zelf beter van te worden. Giacomo Stricker was een regelrechte ramp als consul, maar zijn grote gezin en zijn uitzonderlijk hoge leeftijd behoedden hem voor het ontslag dat hij had moeten krijgen. Hendrik Muilman daarentegen, werd over het algemeen geroemd om de consciëntieuze manier waarop hij invulling gaf aan zijn ambt. Dat betekende overigens niet dat er brieven met lofprijzingen naar de Staten-Generaal gestuurd werden. Brieven werden enkel gestuurd wanneer er iets te klagen viel. En er was genoeg te klagen. Niet iedere consul nam zijn ambt even serieus als Muilman. Meerdere malen kwam het voor dat een consul met of zonder toestemming naar de Republiek vertrok, om daarna nooit meer terug te keren. In de tussentijd verwachtten ze wel dat ze doorbetaald zouden krijgen. Uiteraard viel dat bij de handelaren en schippers verkeerd. Er werd dan ook regelmatig geklaagd. Toch konden er jaren voorbijgaan voordat een consul die zonder toestemming vertrokken was – en de kooplieden in Italië in

sommige gevallen zonder vertegenwoordiging achterliet – gesommeerd werd terug te keren, laat staan dat hij werd vervangen. Dit alles kan de handel in Italië niet ten goede gekomen zijn.

Op de vraag of het consulaat van de Republiek der Verenigde Nederlanden in Italië een succes was, kan geen eenduidig antwoord gegeven worden. Vanuit het perspectief van de Staten-Generaal werd er op een aantal terreinen vooruitgang geboekt. In de eerste plaats vroeg de inning van de lastgelden om een Staatse functionaris in de Italiaanse havensteden, een rol die goed vervuld kon worden door de consul. Daarnaast functioneerde het netwerk van consulaten als inlichtingennetwerk. De door de consuls verstrekte inlichtingen konden nuttig zijn voor de Staten-Generaal, zeker toen er tijdens de Eerste Engelse Zeeoorlog op de Middellandse Zee gevochten werd. Vervolgens stelde het overnemen van het consulaat de Hoog Mogende Heren in staat hun invloed over de handel te vergroten. De consul was hen immers in de eerste plaats verantwoording schuldig. Aanvankelijk werd misschien nog geprotesteerd tegen de inmenging van de staat in een zaak die voorheen aan de handelsnatie voorbehouden was, maar tegen 1630 leken de kooplieden het verlies van hun autonomie op het gebied van het consulaat geaccepteerd te hebben. In de praktijk is het echter de vraag in hoeverre de staat zelf de consuls in de hand had. Italië was ver weg. In de meeste Italiaanse steden was geen Staatse ambassadeur die kon controleren of de consul zijn taken naar behoren uitvoerde. De onduidelijke commissie liet de consul vrij veel ruimte voor een eigen invulling van zijn ambt. Daar komt nog bij dat de Staten-Generaal het consulaat niet altijd even serieus leken te nemen: ze stelden bejaarden aan als consul, lieten een consulaat soms meerdere jaren onbemand en gebruikten vervolgens loting om te zien wie welke stad toegewezen kreeg. Het slechte functioneren van Giacomo Stricker bleef onbestraft omdat de Hoog Mogende Heren medelijden met hem hadden. Tegelijkertijd kan men zich afvragen hoeveel schade de Staten-Generaal leden van een slecht functionerend consulaat. De staat betaalde er in principe geen cent voor, behalve wanneer de Hoog Mogende Heren besloten de betreffende consul een eenmalige vergoeding toe te kennen voor de gemaakte onkosten. Voor de rest waren het de schippers en handelaren, degenen die het meeste baat zouden moeten hebben bij het consulaat, die betaalden voor het slechte functioneren ervan. De Staten-Generaal hadden nog het meeste te lijden van een consul die zijn plichten als verstrekker van inlichtingen verzaakte, maar daar bleek op het moment dat deze inlichtingen het meest nodig waren, tijdens de Eerste Engelse Zeeoorlog, weinig sprake van te zijn. Over het algemeen functioneerde het consulaat volgens de verwachtingen die de staat eraan gesteld had.

Voor de kooplieden lag dat anders. Voor de meeste van hen was de nieuwe vorm van het consulaat een behoorlijke achteruitgang ten aanzien van de situatie voor 1612. Ten eerste moesten ze veel meer betalen voor het consulaat dan voorheen. Voordat de Staten-Generaal het consulaat naar zich toetrokken hadden, spraken de schippers en kooplieden met hun consul een vast bedrag af dat hij zou ontvangen voor zijn diensten. Verder hoefde er niets betaald te worden. Naderhand was de consul in de eerste plaats de heffer van de lastgelden, en, in de ogen van de schippers, degene die teveel geld inde. De overname van het consulaat door de Staten-Generaal ging echter veel verder dan een paar dukaten per schip. De handelaren en schippers verloren de zeggenschap over een functie die tot dan toe slechts bestaan had om hen tot hulp te zijn. Niet alleen verloren ze het recht een consul te benoemen, ze moesten ook toezien hoe hun handelsbelangen geschaad werden door wat hij deed (of juist niet deed). Het was voorheen niet mogelijk geweest dat een consul zijn ambt misbruikte om zijn eigen zaken te bevorderen. Hij voerde zijn ambt uit bij de gratie van de kooplieden die hem hadden aangesteld en diezelfde kooplieden waren bij machte hem te ontslaan. Na 1612 hadden deze kooplieden niet langer de autoriteit om de consul zelfs maar op de vingers te tikken als hij zijn ambt niet naar behoren uitvoerde. Waar de consul voorheen hun gelijke was geweest, een andere handelaar die het ambt na algemene consensus toebedeeld gekregen had, was hij nu een functionaris in dienst van de Republiek. Daarbij kwam dat de Staten-Generaal nauwelijks geneigd waren actie te ondernemen naar aanleiding van klachten van de kooplieden en schippers, hoe ernstig die ook mochten zijn. Mogelijk is het voorgekomen dat de kooplieden ten onrechte geklaagd hebben over een consul, enkel omdat ze het niet eens waren met zijn benoeming of omdat hij behoorde tot een rivaliserend handelshuis. In de meeste gevallen daarentegen bleken de klachten wel degelijk gegrond. De Staten-Generaal bleken zeer traag in het behandelen ervan.

Tot slot nam een consul geen beslissingen op het hoogste niveau. Hij onderhandelde niet over oorlog of vrede. Hij trok niet met kisten vol geschenken naar een vreemde vorst om een alliantie te sluiten. Dat betekent echter niet dat hij niet van belang was voor de Republiek. Hij was werkzaam waar het geld verdiend werd: in de handel. Het is moeilijk te zeggen of de overname van het consulaat door de staat effect heeft gehad op de handel. In het beste geval, wanneer de consul precies deed wat er van hem verwacht werd, kregen de schippers en handelaren juridische bijstand en werden de lastgelden stipt betaald en vastgelegd. In het slechtste geval, zoals bij Gillis Ouwerx, die schippers de voet dwars zette omdat ze geen gebruik maakten van zijn diensten als bevoorradere, werd de handel geschaad door het optreden van de consul. Daarentegen maakte de inning van de lastgelden – voor zover dat

volgens plan verliep – het mogelijk dat de schippers beschermd werden tegen kapers uit Barbarije, Duinkerken en uit het vijandelijke Spanje. Belangrijker is dat de inhoud van de functie van de consul veranderde in de loop van de zeventiende eeuw. Dit wordt goed geïllustreerd door Pietro van der Straten, die in 1660 verantwoordelijk gesteld werd voor alle de staat rakende zaken in Livorno. Dit alles betekent overigens niet meteen dat de Republiek der Verenigde Nederlanden tegen 1670 in heel Italië geïmplementeerde vertegenwoordigers had, in de huidige zin van het woord. Wat het wel betekende was een stijging in het diplomatieke aanzien van het consulaat. Een vertegenwoordiger die zijn commissie kon tonen met het grootzegel van een staat op het hoogtepunt van zijn macht, zoals de Republiek der Verenigde Nederlanden tegen het midden van de zeventiende eeuw was, geniet nu eenmaal meer status dan de man die zich vertegenwoordiger van de plaatselijke *nazione fiamengha* mocht noemen.

Was het consulaat een succes? Ten dele. Was het een geoliede machine? Zeker niet. De grootste belemmering voor een goed functionerend consulaat bleek de instelling van de betrokken partijen: allemaal, van de kleinste handelshuizen tot de Hoog Mogende Heren der Staten-Generaal, joegen ze in de eerste plaats hun eigen belangen na. In het geval van de consulaten van de Republiek der Verenigde Nederlanden in Italië bleek dat gunstig uit te pakken voor de Staten-Generaal en de rijkste handelaren, terwijl de minder invloedrijke handelaren en schippers er letterlijk de prijs voor betaalden.

ARCHIVALIA

Nationaal Archief Den Haag

Archief van de Staten-Generaal, nummer toegang 1.01.02:

“Liassen Italië, Savoyen, Constantinopelen, Venetië, Zalië ende Barbarien”, 1596-1796

Inventarisnummers: 6890	1616
6892 t/m 6911	1617-1672

Archief van de Raad van State, nummer toegang 1.01.19:

Commissieboeken, 1581-1790

Inventarisnummers: 1526 t/m 1529	1600-1672
----------------------------------	-----------

LITERATUUR

Adams, J., *The familial state. Ruling families and merchant capitalism in early modern Europe* (Ithaca 2005).

Astarita, T., *Between salt water and holy water. A history of southern Italy* (New York/London 2005).

Barbour, V., ‘Consular service in the reign of Charles II’, *The American historical review*, vol. 33, no. 3 (1928) 553-578.

Beunen, A., ‘Abraham Casembroot, een Nederlandse schilder in het Sicilië van de zeventiende eeuw’ *Oud Holland* CIX (1995) 32-51.

Black, J., *A History of Diplomacy* (London 2010).

Blok, P.J., *Relazioni Veneziane. Venetiaansche berichten over de Vereenigde Nederlanden van 1600-1795* (1909).

Boni, F. de, ed., *Biografia degli artisti. Volume Unico* (Venetië 1840).

'Brieven van den consul Sonnevelt', *Kroniek van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht* (17) 1861.

Bruijn, J.R., 'De vaart in Europa' in: L.M. Akveld, S. Hart en W.J. van Hoboken (eds.), *Martieme geschiedenis der Nederlanden 2. Zeventiende eeuw, van 1585 tot ca 1680* (Bussum 1977) 200-241.

Cowan, A., 'Foreigners and the city: the case of the immigrant merchant' in: A. Cowan, ed., *Mediterranean urban culture. 1400-1700* (Exeter 2000) 45-55.

Dillen, J.G., ed., *Bronnen tot de geschiedenis van het bedrijfsleven en het gildewezen van Amsterdam. Drie delen* (Den Haag 1929-1974).

Deursen, A. Th. van, J.G. Smits en J. Roelevink (eds.), *Resolutiën der Staten-Generaal. Nieuwe reeks 1610-1670. Zeven delen* (Den Haag 1971-1994).

Elias, J.E., *De vroedschap van Amsterdam. 1578-1795. Twee delen* (Amsterdam 1963).

Engels, M.C., *Merchants, interlopers, seamen and corsairs. The 'Flemish' community in Livorno and Genoa (1615-1635)* (Hilversum 1997).

Feitema, J., *Franciscus Roccus, regtsgeleerde en raad in het hooge gerechtshof tot Napels, deszelfs merkwaardige aanmerkingen, vervat in twee tractaaten, waar van het eene is handelende over schepen en vrachtgelderden, en het andere over assurantiën ofte verzekeringen, mitsgaders eenige uytgesogten gewysdens; uyt het Latyn en Italiaans, alsmede het reglement der assurantiën en haveryen van de stad Hamburg* (Amsterdam 1737).

Frigo, D., ed., *Politics and diplomacy in early modern Italy. The structure of diplomatic practice, 1450-1800* (Cambridge 2000).

Gelder, M. van, *Trading places. The Netherlandish merchants in early modern Venice* (Leiden/Boston 2009).

Hale, J.R., *Florence and the Medici* (London 2001).

Heeringa, K., ed., *Bronnen tot de geschiedenis van den Levantschen Handel*. Twee delen (Den Haag 1910-1917).

Hensen, A.H.L., 'De zeeslag voor Livorno' *Mededelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome* IV (1924) 245-252.

Heringa, J., *De eer en hoogheid van de staat : over de plaats der Verenigde Nederlanden in het diplomatieke leven van de zeventiende eeuw* (Groningen 1961).

Hoogewerff, G.J., 'De Nederlandsch-Duitsche gemeente te Livorno en haar kerkhof' *Mededelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome* VII (1927) 147-182.

Israel, J.I., 'The Dutch merchant colonies in the Mediterranean during the seventeenth century' *Renaissance and modern studies* XXX (1986) 87-108.

Idem, 'The phases of the Dutch straatvaart (1590-1713). A chapter in the economic history of the Mediterranean' *Tijdschrift voor geschiedenis* IC (1986) 1-30.

Jonge, J.C. de, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen. Vijf delen* (Haarlem 1858-1862).

Idem, *Nederland en Venetië* (Den Haag 1852).

Kernkamp, J.H., 'Scheepvaart- en handelsbetrekkingen met Italië tijdens de opkomst der Republiek' *Mededelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome* XVI (1936) 53-86.

Kirk, T.A., *Genoa and the sea. Policy and power in an early modern maritime republic, 1559-1684* (Baltimore 2005).

Lane, F.C., *Venice. A maritime republic* (Baltimore/London 1973).

Mattingly, G., *Renaissance diplomacy* (London 2008).

Melissen, J. en A. M. Fernández (eds.), *Consular affairs and diplomacy* (Leiden/Boston 2011).

Morieux, R., 'Diplomacy from below and belonging: fishermen and cross-channel relations in the eighteenth century' *Past and Present* 202 (2009) 83-125.

Müller, L., *Consuls, corsairs and commerce. The Swedish consular service and long-distance shipping, 1720-1815* (Stockholm 2004).

Resolutien van de Heeren Staten van Hollandt en Westvrieslandt. Beginnende dit Volumen met den aenvangh van den jare 1673, en eyndigende met het uyt-eynde, van den jare 1673.

Platt, D.C.M., *The Cinderella service. British consuls since 1825* (Hamden 1971).

Scholten, F., 'De Nederlandse handel in Italiaans marmer in de zeventiende eeuw' *Nederlands kunsthistorisch jaarboek XL* (1993) 197-209.

Schutte, O., ed., *Repertorium van Nederlandse vertegenwoordigers residerende in het buitenland. 1584-1810* (Den Haag 1976).

Steensgaard, N., 'Consuls and nations in the Levant from 1570 to 1650' *The Scandinavian Economic History Review XV* (1967) 13-55.

Veen, H.Th. van en A. P. McCormick, *Tuscany and the Low Countries. An introduction to the sources and an inventory of four Florentine libraries* (Florence 1985).

Veluwenkamp, J.W., 'International business communication patterns in the Dutch commercial system, 1500-1800' in: H. Cools, M. Keblusek en B. Noldus (eds.), *Your humble servant. Agents in early modern Europe* (Hilversum 2006) 121-134.

Idem, 'Merchant colonies in the Dutch trade system (1550-1750)' in: C.A. Davids, W. Fritschy en L.A. van der Valk (eds.), *Kapitaal, ondernemerschap en beleid. Studies over*

economie en politiek in Nederland, Europa en Azië van 1500 tot heden. Afscheidsbundel voor prof. dr. P. W. Klein (Amsterdam 1996) 141-164.

Wätjen, H., *Die Niederländer im Mittelmeergebiet zur zeit ihrer höchsten machtstellung* (Berlijn 1909).

Watkins, J., 'Toward a new diplomatic history of Medieval and Early Modern Europe', *Journal of medieval and early modern studies* 38 (2008) 1-13.

Wels, C.B., *Aloofness & neutrality. Studies on Dutch foreign relations and policy-making institutions* (Utrecht 1982).

Bijlage 1. Consuls van de Republiek der Verenigde Nederlanden in Italië tussen 1612 en 1672

Bron: Schutte, *Repertorium van Nederlandse vertegenwoordigers residerende in het buitenland*; Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis van den Levantschen Handel*, Commissieboek van de Raad van State.

ANCONA

1649-1676 *Balthasar van der Goes*. Van der Goes werd op 8 mei 1649 opgenomen in het commissieboek. Hij overleed in functie in 1676.

APULIË

1648-? *Cosmus van Bourgoigne*. Van Bourgoigne werd op 28 augustus 1648 voor de eerste maal opgenomen in het commissieboek en op 2 februari 1654 voor de tweede maal. Het is niet bekend wanneer en hoe hij het consulaat verliet.

GENUA

1615-1622 *Nicolaes van Rhijn*, koopman. Van Rhijn werd op 16 juli 1615 opgenomen in de commissieboeken. Hij werd na zijn vertrek opgevolgd door zijn compagnon.

Rond 1618 *Hendrik Muilman* (substituut-consul).

1623-1648 *Hendrik Muilman*, koopman afkomstig uit Overijssel. Geboortedatum onbekend. Hij werd op 22 april 1623 opgenomen in de commissieboeken. Muilman rad uit zijn ambt terug om zijn hoge ouderdom en werd opgevolgd door zijn zoon.

1648-1657 *Alberto Muilman*, koopman geboren in Genua op 18 maart 1622. Hij werd op 6 februari 1648 opgenomen in de commissieboeken. Hij verzocht om financiële redenen ontslag in 1657.

1657 *Dirk Christiaensz* (substituut-consul).

1657-1661 *Samuel Sautijn*, koopman geboren in Amsterdam rond 1594. Zwager van de consuls Francisco en Pietro van der Straten, compagnon van Cornelio Berck. Sautijn werd niet opgenomen in de commissieboeken. Hij diende als consul tot hij in 1661 werd vermoord.

1662-1673 *Frederik van Ewijck*. Geboortedatum onbekend. Hij werd niet opgenomen in de commissieboeken. Van Ewijck vertrok in 1671 om gezondheidsredenen naar de Republiek en werd ontslagen voor het verzaken van zijn plichten.

1671 *Johan Philip van Reynegom* (substituut-consul).

LIVORNO

- 1612-1625 *Johan van Daelhem*, koopman. Hij werd niet opgenomen in de commissieboeken. Van Daelhem vertrok in 1623 naar de Republiek om zijn ouders een laatste bezoek te brengen. Ondanks herhaaldelijke aanmaningen keerde hij niet terug naar Livorno. Hij werd in 1625 vervangen.
- 1619 *Simon le Maire* (substituut-consul).
- 1622-1623 *Theodoro Reyniers* (substituut-consul). Afkomstig uit hetzelfde handelshuis als Johan van Daelhem.
- 1625-1633 *Cornelio Berck*, koopman en zoon van Johan Berck, ambassadeur in Venetië. Berck was compagnon van Samuel Sautijn en Willem van der Straten. Hij werd op 28 mei 1625 opgenomen in de commissieboeken. Berck werd in 1640 op eigen verzoek ontslagen.
- 1631 *Reinier Berck en Lambert Smidt* (substituut-consuls). De eerste een broer en de tweede de compagnon van Cornelio Berck.
- 1632 *Theodoro Reyniers* (substituut-consul, tweede maal).
- 1633-1640 *Gillis Reyniers*, koopman. Reyniers was de broer van voormalig substituut-consul Theodoro Reyniers. Hij werd op 9 februari 1633 opgenomen in de commissieboeken. Hij ging in 1640 failliet en werd daarna ontslagen.
- 1640-1643 *Francisco van der Straten*, koopman afkomstig uit Holland, zoon van Jan Franz. van der Straten. Francisco was een zwager van Samuel Sautijn. Hij werd op 4 juni 1640 opgenomen in de commissieboeken. Hij overleed in 1643 en werd opgevolgd door zijn broer.
- 1643-1672 *Pietro van der Straten*, koopman afkomstig uit Holland, zoon van Jan Franz. van der Straten. Pietro werd op 4 juni 1643 opgenomen in de commissieboeken. Hij werd in 1672 op eigen verzoek ontslagen en keerde daarna terug naar de Republiek.
- 1654 *Giacomo Ablin, Isaac Gio. Nijs en Gio. Storm* (substituut-consuls).
- 1666 *Giacomo van der Cappellen* (substituut-consul).
- 1672-1677 *Francisco van Heuckelom*. Van Heuckelom werd op 14 mei 1672 opgenomen in de commissieboeken. Hij vertrok in februari 1677 met toestemming naar Holland.

NAPELS

- 1648-1657 *Nicolo Warmont*, koopman. Hij werd op 13 juni 1648 voor de eerste keer en op 23 november 1649 voor de tweede keer opgenomen in de commissieboeken. Nicolò overleed in 1657 en werd opgevolgd door zijn broer.
- 1657-1670 *Arnoldo Warmont*, koopman. Hij werd niet opgenomen in de commissieboeken. Arnoldo overleed in 1670.
- 1670-1713 *Cornelio van Dalen*. Van Dalen werd op 27 december 1670 opgenomen in de commissieboeken. Hij overleed in 1713.

NICE, VILLAFRANCA

- 1651-1689 *David van den Bogaert*. Van den Bogaert werd niet opgenomen in de commissieboeken. In 1689 werd hij vervangen. Het is niet bekend hoe hij het consulaat verliet.

SICILIË

- 1617 *Simon le Maire*, koopman afkomstig uit Zeeland. Hij werd op 12 juli 1617 opgenomen in de commissieboeken, maar vertrok nog datzelfde jaar naar Livorno.
- 1648-1649 *Jan Pietersz. Poulenburgh*, koopman afkomstig uit Holland. Hij werd op 13 juni 1648 opgenomen in de commissieboeken nadat hij door loting het consulaat in Messina bemachtigd had. Poulenburg overleed acht maanden na zijn aanstelling.
- 1649-1658 *Abraham Casembroot*, kunstschilder afkomstig uit Vlaanderen. Geboren in of voor 1593. Hij werd op 14 april 1649 opgenomen in de commissieboeken. Casembroot overleed in 1658.
- 1658-1665 *Gio. Baptista van den Broek*. Van den Broek werd op 18 november 1658 opgenomen in de commissieboeken. Hij overleed in 1665.
- 1666-1680 *Giorgio de Neve*. De Neve werd op 22 januari 1666 opgenomen in de commissieboeken. Hij overleed in 1680.

VENETIË

- 1614-? *Gillis Ouwercx*, koopman. Ouwercx werd op 6 november 1614 opgenomen in de commissieboeken. Hij ontving op 1 oktober 1624 een pas om terug te keren naar de Republiek.
- 1619 *Hendrik Ouwercx* (substituut-consul). Broer van Gillis Ouwercx.
- 1636-1648 *Josua van Sonnevelt*, secretaris van de ambassadeurs Johan Berck en Willem van Lyere. Sonnevelt is niet opgenomen in de commissieboeken. Zijn consulaat begon in 1636 of 1637. Sonnevelt overleed in 1648.
- 1648-1687 *Giacomo Stricker*, koopman geboren in Holland in 1593. Hij werd op 30 november 1648 opgenomen in de commissieboeken. Stricker overleed in 1687 op de uitzonderlijk hoge leeftijd van 94.